

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
Факультет соціології та права
Кафедра соціології**

«На правах рукопису»
УДК _____

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри
_____ П. В. Кутуєв
«__» _____ 2018 р.

**Магістерська дисертація
на здобуття ступеня магістра
зі спеціальності 054 «Соціологія»
спеціалізації «Врегулювання конфліктів та медіація»**

на тему: «Системи раннього попередження та раннього реагування на конфлікти»

Виконав: студент II курсу, групи СЛ-72мп
Лі Артур _____

Науковий керівник
Ст. викладач кафедри соціології, к. п. н., Якубін О. Л. _____

Рецензент
Професор кафедри теорії та практики управління,
Доктор наук з державного управління, Чукут С. А. _____

Засвідчую, що у цій магістерській дисертації немає
запозичень з праць інших авторів без відповідних
посилань.

Студент _____
(підпис)

Київ – 2018 року

**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**

Факультет соціології і права

Кафедра соціології

Рівень вищої освіти - другий (магістерський) за освітньо-професійною
програмою

Спеціальність (спеціалізація) - 054 «Соціологія» («Врегулювання конфліктів
та медіація»)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ П. В. Кутуєв

« ____ » _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на магістерську дисертацію студенту

1. Тема дисертації « **Системи раннього попередження та раннього реагування на конфлікти** », науковий керівник дисертації Ст. викладач кафедри соціології, к. п. н., Якубін Олексій Леонідович, затверджені наказом по університету від «07» листопада 2018 р. № 4101-е
2. Термін подання студентом дисертації 07 грудня 2018 р.
3. Об'єкт дослідження - сукупність превентивної діяльності різних рівнів, пов'язаної з механізмами раннього попередження, прогнозування, моніторингу та реагування на конфлікти.
4. Предмет дослідження - існуючі моделі систем раннього попередження конфліктів (СРПК), а також основні характеристики, особливості та методики діяльності даних систем.
5. Перелік завдань, які потрібно розробити:
 - Дослідити різні конфліктологічні теорії та концепції визначення природи конфлікту, його причин та механізмів виникнення, а також його ролі у соціальному процесі
 - Проаналізувати теоретичні підходи до розуміння можливості прогнозування та попередження конфліктів.

- Оцінити сучасний стан діяльності різних акторів, щодо раннього попередження конфліктів.
- Визначити та класифікувати існуючі у світовій практиці, моделі раннього попередження та раннього реагування на конфлікти.
- Сформувати систему конкретних індикаторів, що можуть бути використані при побудові національної системи раннього попередження конфліктів, на основі аналізу існуючих моделей
- Зробити висновки, щодо можливості імплементації світового досвіду попередження конфліктів в український контекст.

6. Орієнтовний перелік графічного (ілюстративного) матеріалу

7. Орієнтовний перелік публікацій

8. Дата видачі завдання СЛ72мп - 15.10.2018

Календарний план

№ : з/п	Назва етапів виконання магістерської дисертації	Термін виконання етапів магістерської дисертації	Примітка
1.	Визначення напрямку дослідження	28.08.2017 - 06.09.2017	
2.	Формування джерельної бази дослідження	07.09.2017-20.09.2017	
3.	Складання розгорнутого плану	21.09.2017-27.09.2017	
4.	Написання вступу до роботи (визначення об'єкту, предмету, мети та завдань)	28.09.2018 - 10.10.2018	
5.	Підготовка і написання I розділу дисертації	11.10.2018 -24.10.2018	
6.	Написання II розділу	11.10.2018 -24.10.2018	
7.	Підготовка програми та інструментарію дослідження	25.10.2018 -08.11.2018	
8.	Проведення дослідження та аналіз зібраних даних	09.11.2018 - 15.11.2018	
9.	Написання III розділу, висновків та коригування списку літератури.	15.11.2018-29.11.2018	
10.	Підготовка реферату магістерської дисертації	30.11.2018- 5.12.2018	
11.	Передача магістерської дисертації на кафедру	12.12.2018	

Студент

А. Лі

Науковий керівник дисертації

О.Л. Якубін

АНОТАЦІЯ

Лі Артур «Системи раннього попередження та раннього реагування на конфлікти». — На правах рукопису.

**Магістерська дисертація за спеціальністю 054 – Соціологія. –
Національний технічний університет України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського», кафедра соціології. – Київ, 2018. – 86с.,
список джерел з 60 найменувань**

Дисертація присвячена аналізу досвіду закордонних організацій в частині теоретичних і практичних досягнень з раннього попередження та раннього реагування на конфлікти, для надання практичних рекомендацій, щодо створення національного превентивного механізму. У роботі були наведені та проаналізовані чисельні теорії та підходи щодо розуміння природи конфлікту, його причин та можливості попередження. Концептуалізовано поняття «прогнозування конфліктів» та «попередження конфліктів». Була представлена характеристика систем раннього попередження конфліктів та їх класифікація. Шляхом аналізу теоретичних досліджень у сфері попередження конфліктів, були виявлені основні недоліки та прогалини та надано практичні рекомендації щодо їх подолання. На основі кейс стаді існуючих систем раннього попередження сформовано систему індикаторів, які можуть допомогти провести макросистемний аналіз державного і соціального стану у країні, для проведення подальших превентивних заходів.

Ключові слова: конфлікт, причини конфлікту прогнозування конфлікту, попередження конфлікту, механізм, модель, система раннього попередження конфліктів, раннє реагування.

ABSTRACT

**Li A. «Early warning systems and early response to conflicts» —
Manuscript.**

**Master's thesis on speciality 054 – Sociology. – National technical
university of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Department
of sociology. – Kyiv, 2018. – 86 p., 60 sources,**

The dissertation is devoted to the analysis of the experience of foreign organizations in terms of theoretical and practical achievements in the field of early warning and early response to conflicts, to provide practical recommendations for the development of a national preventive mechanism. Numerous theories and approaches to understand the nature of the conflict, its causes and possibilities of prevention were given and analyzed in the work. The concept of "conflict prediction" and "conflict prevention" are conceptualized. A description of the systems of early warning of conflicts and their classification was presented. Through the analysis of theoretical studies in the field of conflict prevention, the main drawbacks and gaps were identified and practical recommendations for overcoming them were provided. On the basis of the case study of existing early warning systems, a system of indicators has been formed that can help to carry out a macro-system analysis of state and social conditions in the country for further preventive measures.

Key words: conflict, conflict prediction, conflict prevention, mechanism, model, early warning systems, early response.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРИРОДИ КОНФЛІКТУ, МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ	15
1.1. Погляди на природу та причини соціального конфлікту.....	15
1.2. Концептуалізація понять «попередження» та «прогнозування» соціальних конфліктів.....	24
Висновки до Розділу 1.....	35
РОЗДІЛ 2: СИСТЕМИ РАННЬОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РАННЬОГО РЕАГУВАННЯ	37
2.1. Класифікація моделей попередження конфліктів. Якісні та кількісні системи моніторингу.....	37
2.2. Проблеми та недоліки механізмів раннього реагування та послаблення конфліктів.....	44
Висновки до Розділу 2.....	44
РОЗДІЛ 3: СВІТОВІ ПРАКТИКИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РАННЬОГО РЕАГУВАННЯ НА КОНФЛІКТИ. ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	56
3.1. Кейс стадії систем попередження конфліктів.....	56
3.2. Перспективи створення національного превентивного механізму в Україні.....	69
Висновки до Розділу 3.....	74
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84
ДОДАТКИ.....	87

ВСТУП

Актуальність даної магістерської роботи полягає в тому, що на даний час, безпека та суверенітет нашої країни перебувають у надзвичайно критичному стані. Головним чином, це стосується подій 2014-го року, що мали місце на території України, а саме анексія Кримського півострову та триваюча досі гібридна війна на Сході країни. Дані інциденти дають змогу зрозуміти, що керівництво нашої держави свого часу не приділило достатню кількість уваги питанням раннього попередження та своєчасного реагування на конфлікт.

Виходячи з міжнародного досвіду миробудування, раннє попередження конфліктів є більш прийнятним та ефективним заходом, аніж його розв'язання пост-фактум. Для якісного функціонування системи попередження конфліктів, необхідно завчасно вжити заходів, направлених на внутрішній та зовнішній моніторинг агресивних настроїв. У світовій практиці попередження та раннього реагування на конфлікти використовується широкий спектр різноманітних методик та механізмів, що мають працювати на всіх рівнях із величезною кількістю різнопланових вхідних та вихідних даних. Специфіка такої превентивної діяльності головним чином направлена на ефективний та своєчасний вплив на всі структурні елементи конфлікту, його суб'єкти, об'єкти та взаємозв'язки між ними, до безпосередньої ескалації повноцінного насильницького протистояння.

Діяльність сучасних міжнародних структур різного рівня, таких як Рада Безпеки ООН, Генеральна Асамблея ООН, а також зацікавлених військово-політичних організацій та окремих держав, направлена на розвиток та вдосконалення саме систем попередження конфліктів, адже такі заходи є більш ефективними, логічними та гуманними, аніж розв'язання та боротьба з наслідками конфлікту, що вже відбувся. Яскравим прикладом може стати Руандійський кейс. Не дивлячись на чисельні спроби Західного світу зняти з себе відповідальність, і заяви президента Клінтона, що геноцид почався ще до того,

як світова спільнота зрозуміла що відбувається, дослідники трагедії, які займалися моніторингом ситуації знали, що масові вбивства почались задовго до свого фактичного документального підтвердження. Проте, коли став очевидним масштаб руйнівних наслідків, Захід відповів відкликанням мобілізованих сил, замість направлення підкріплення.

Проте, існує також нагальна проблема таких заходів, яка полягає у зв'язку раннього попередження та реагування. Неурядові міжнародні організації займаються моніторингом, але не можуть ніяк відповісти на перспективну загрозу. Уряди ж держав, та організації, що мають певну силу та компетенцію протидіяти із скептицизмом ставляться до будь-яких джерел, окрім власних. Причиною такого ставлення досить мала вірогідність правильності прогнозу. Держави та міжнародні організації мають обмежені ресурси, заходи ж з раннього попередження потребують значних фінансових та часових витрат, а ситуацій, які потребують втручання надзвичайно багато. Таким чином, суб'єкти, що мають певні повноваження та можливість втручання потребують певних гарантій імовірності для початку активних дій, а відтак створюють ряд умов, бюрократизуючи та ускладнюючи процес. Втручання ж найчастіше відбувається на етапі, коли вже не має сенсу від превентивних дій, вони тільки призводять до ще більшої ескалації конфлікту, трансформуючи його та ускладнюючи.

Варто також зазначити, що не дивлячись на наявність усіх договорів, домовленостей та зобов'язань, існує безліч проблем залучення третьої сторони у конфлікт, який знаходиться на ранньому а тим паче латентному етапі свого розвитку, і ні одна з існуючих міжнародних організацій чи держав-партнерів нашої країни не в праві втручатись, чи іншим чином допомогти Україні, навіть під час військового протистояння. Бездіяльне ж спостереження та невтручання у хід розвитку такого протистояння, може вилитись у тяжкі та згубні наслідки, як для самої країни, так і для всієї світової спільноти, що яскраво нам можуть проілюструвати жахливі уроки Другої світової війни.

З іншого боку, безпосереднє втручання третьої сторони у внутрішні справи країни, а тим більше, примушування сторін до прийняття рішення та нав'язування певної моделі поведінки являється неетичним та неправомірним, з точки зору усіх діючих міжнародних правових документів. Зважаючи на це, діяльність направлена на попередження конфлікту, також може розглядатися як безпосереднє втручання третьої сторони у внутрішні справи країни. Таки міри стануть правомірними та ввійдуть у юрисдикцію світової спільноти лиш тоді, коли ситуація збройного протистояння стане більш масштабною та вийде за межі двох держав, і буде загрожувати інтересам інших сторін.

Таким чином, можна дійти до висновку, що єдиним можливим шляхом уникнення у майбутньому втягування нашої країни у різнорівневі конфлікти, є створення та постійне вдосконалення національної превентивної системи, що включала б у собі увесь позитивний іноземний досвід систем раннього попередження конфліктів. Завдяки створенню такої системи, де мають ефективно використовуватись різноманітні моделі та механізми попередження та прогнозування конфліктів, які б максимально відповідали особливостям національного контексту, а також власним потребам та вимогам, з'явилася б можливість проводити безперервний моніторинг конфліктних ситуацій, як всередині самої країни, так і за її межами, особливо в прикордонних державах. Такий моніторинг мав би на меті своєчасне виявлення та попередження комплексу дій, направлених на готування до проведення агресивних дій, а також дозволив би нашій країні вживати оперативних оборонних мобілізаційних заходів у потенційно небезпечних напрямках. Наступним кроком, мав би бути комплекс заходів, щодо здійснення розвитку показників держави у сферах, що відстають у своїй розробленості від аналогічних сфер потенційного супротивника, а також паралельне використання механізмів політичного впливу, для ефективного ненасильницького врегулювання потенційного конфлікту.

Концептуалізація понять

Поняття «системи раннього попередження конфліктів» використовується в контексті даної роботи, для визначення будь-якої діяльності, що направлена систематичний збір даних, їх аналіз та інтерпретація, а також вироблення рекомендацій щодо можливих дій, враховуючи оцінку ризику. Також, система включає в себе постійний обмін статистичною та іншими видами інформації, не зважаючи на якісний, кількісний або змішаний характер даних.

Американський дослідник соціальних конфліктів Тед Гарр, диференціює діяльність раннього попередження та оцінки ризику: «Оцінка ризику заснована головним чином на систематичному аналізі дотичних та проміжних умов. Раннє попередження вимагає точної оцінки у реальному часі тих подій, які в ситуації високої напруги, скоріш за все можуть призвести до ініціювання швидкої ескалації конфлікту» [33]. Таким чином, раннє реагування на конфлікти включає в себе ініціативи, що можуть бути застосовані в ході латентної стадії конфлікту, з метою його часткового або повного обмеження, врегулювання або трансформації.

Під поняттям «механізм» розуміються такі елементи систем раннього попередження, як збір, обробка та аналіз даних. Для ефективного функціонування системи, необхідна чітка та стабільна взаємодія даних компонентів. Термін «модель» визначає своєрідний різновид розробленої на теоретичному рівні системи, що аналізує певні події та явища соціального буття, використовуючи обрані у дослідженні індикатори.

Теоретична розробленість проблеми

Проблема раннього попередження конфліктів піднімалася в контексті загальної теорії конфліктології ще у працях таких класиків соціологічної думки, як Льюїс Козер, Ральфа Дарендорфа, Кеннета Боулдинга, доробок яких буде детально проаналізований у Розділі 1 даної роботи.

Механізми систем раннього прогнозування та попередження конфліктів почали активно вивчатись та розроблятись ще у 50-х роках минулого століття, під час Холодної війни. У сучасному розумінні ж першопочаткова концепція

механізмів, що дозволили б своєчасно реагувати на спалахи та подальшу ескалацію насильства, була розроблена після тяжкого та раптового, для Організації об'єднаних націй та світової спільноти конфлікту на Фолклендських островах.

В Україні перші публікації з даної проблеми з'явилися ще у 80-х роках 20-го століття в рамках правознавства, психології, соціології та математичного аналізу конфліктів у праці таких вчених, як Л.А. Нечипоренко, Ф.М. Бородкін, Н. М. Коряк, та багатьох інших. В останні роки питанням прогнозування, діагностики та конфліктівирішення займаються ряд організацій, таких як Київський центр політичних досліджень і конфліктології, Київський міжнародний інститут соціології та конфліктології, а також соціологічні кафедри при різних вищих навчальних закладах. Проте, процес створення та вдосконалення національної превентивної системи гальмується тим, що відсутні загальні концептуальні засади, які дозволили б зрозуміти причини та механізми конфліктів саме в українському контексті.

На сьогоднішній день, створена величезна кількість систем раннього попередження конфліктів на різних рівнях, що диференціюються виходячи із покладених на них завдань, своєї структури та методиками, що використовуються при зборі інформації. Системи також розрізняються за своїми методологіями вибору індикаторів, що можуть бути короткостроковими та довгостроковими, інтенціями до якісного або кількісного підходу, або специфікою інформації, що використовується при аналізі.

Одна з найвідоміших організацій, вклад якої полягає у глибокій систематизації різних моделей систем раннього попередження конфліктів, є Інститут міжнародних відносин у Нідерландах, або ж The Clingendael Institute of International Relations. У своїй праці, «Conflict Prignostication: Toward a tentative framework for conflict», інститут приводить таку типологію моделей: кореляційні, послідовні та моделі реагування, які відрізняються між собою головним чином

за характером індикаторів, що використовуються для безпосереднього моніторингу:

- Кореляційні моделі попередження конфліктів орієнтуються на структурні індикатори. Вони дозволяють нам зрозуміти чому саме відбуваються конфлікти, шляхом аналізу причинно-наслідкових зв'язків.
- Моделі послідовного типу, спеціалізуються на глибокому моніторингу короткострокових індикаторів і фокусуються на аналізі послідовності подій, що стали своєрідними тригерами виникнення конфлікту у минулому.
- Моделі ж реагування – це свого роду розробка та вдосконалення рекомендацій, що мають бути адресовані особам та організаціям, що уповноважені приймати рішення у критичних ситуаціях. Вони також аналізують природу конфліктів та причини їх виникнення, проте орієнтовані на ідентифікацію точок входу у хід конфлікту, що мають повпливати на його хід та знизити інтенсивність.

Існує також класифікація моделей систем раннього реагування та раннього попередження конфлікту, в залежності від джерела інформації, що використовується при моніторингу.

Розрізняються наступні типи моделей:

- Засновані на аналізі бази даних, що формується з ряду статистичних індикаторів, що відстежуються та фіксуються із щомісячною або щорічною періодичністю. Даний тип моделей, використовується такими міжнародними організаціями як Організація з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ) та ООН.
- Моделі, що базуються на якісному аналізі експертних оцінок існуючих у суспільстві трендів, що регулярно отримують актуальну інформацію від значної кількості різноманітних інформаторів, у певним чином стандартизованих формах. Найпопулярнішими методиками збору інформації для таких моделей є анкетування та інтерв'ювання.

- Існують також моделі, засновані на системах якісного та кількісного моніторингу та математичному аналізі даних, що направлені на об'єктивну оцінку ризиків виникнення чи інтенсифікації конфлікту, через обробку кодифікованих даних, що систематично надходить від мережі новинних агентств.

З більш детальною та повною класифікацією систем раннього попередження та раннього реагування на конфлікти, можна ознайомитися у Розділі 2 даної роботи.

Об'єктом даної магістерської дисертації є сукупність превентивної діяльності різних рівнів, пов'язаної з механізмами раннього попередження, прогнозування, моніторингу та реагування на конфлікти.

Предметом даної роботи є конкретні існуючі моделі систем раннього попередження конфліктів (СРПК), що використовуються різними акторами конфліктівирішення та пройшли певну польову апробацію, а також основні характеристики, особливості та методики діяльності даних систем.

Метою даної роботи є аналіз досвіду закордонних організацій в частині теоретичних і практичних досягнень з раннього попередження та раннього реагування на конфлікти, для надання практичних рекомендацій, щодо створення національного превентивного механізму.

Виходячи з мети роботи, можна сформулювати наступний ряд завдань:

- Дослідити різні конфліктологічні теорії та концепції визначення природи конфлікту, його причин та механізмів виникнення, а також його ролі у соціальному процесі
- Проаналізувати теоретичні підходи до розуміння можливості прогнозування та попередження конфліктів.
- Оцінити сучасний стан діяльності різних акторів, щодо раннього попередження конфліктів.
- Визначити та класифікувати існуючі у світовій практиці, моделі раннього попередження та раннього реагування на конфлікти.

- Сформувати систему конкретних індикаторів, що можуть бути використані при побудові національної системи раннього попередження конфліктів, на основі аналізу існуючих моделей
- Зробити висновки, щодо можливості імплементації світового досвіду попередження конфліктів в український контекст.

Методи дослідження.

У ході дослідження використовувалися ряд загально наукових та спеціальних методів:

- Поглиблений *аналіз* різних теретичних джерел, пов'язаних визначенням природи конфлікту та його причинами, а також діяльністю, пов'язаною з раннім попередженням, прогнозуванням та реагуванням на конфлікти.
- Узагальнення практичного та теоретичного досвіду, шляхом *синтезу* різних підходів до визначення можливості прогнозування конфлікту, а також моделей та механізмів моніторингу та раннього попередження
- *Кейс стаді* різних моделей моніторингу та попередження конфліктів з метою виділення системи індикаторів для оцінювання можливості виникнення конфлікту і їх імплементації у національну превентивну систему.

Теоретична цінність роботи

У даній роботі буде проаналізовано широкий спектр теоретичних концепцій, що пояснювали природу соціального конфлікту, його позитивні та негативні аспекти, а різні точки зору, щодо можливості його прогнозування та попередження. Також, буде підсумовано зарубіжний теоретичний досвід дослідження систем раннього попередження, їх механізмів, а також проблем та прогалин, що може стати базою для подальших досліджень цієї сфери.

Практична цінність роботи полягає в тому, що у роботі буде досліджено приклади найефективніших світових систем раннього попередження, на основі аналізу яких, буде запропоновано систему індикаторів, що може бути використана при створенні національної превентивної системи.

Структура магістерської роботи зумовлена логікою дослідження і складається із вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків та рекомендацій, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 86 сторінок, з них – основного тексту – 76 сторінок. Список використаних джерел містить 60 найменувань.

РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРИРОДИ КОНФЛІКТУ, МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Відповідно до загальноприйнятої теорії конфліктології, соціальний конфлікт – являється зіткненням протилежних інтересів, позицій, думок, поглядів, цілей та потреб взаємозалежних суб'єктів соціального буття. Конфлікт є найвищим етапом ескалації протиріч у взаємодії окремих індивідів, груп, інститутів та соціуму в цілому.

Стадія конфлікту починається з ситуації, що характеризується максимальною несумісністю протилежних інтересів, тенденцій, ідей, бажань, потягів, цілей, та засобів їх досягнення у конкретному соціально-історичному контексті різних груп опонентів, або окремих індивідів

У даному розділі будуть проаналізовані різні соціологічні підходи до визначення: а) сутності та природи конфлікту, б) його причин та детермінант, в) можливості його прогнозування та попередження

1.1. Погляди на природу соціального конфлікту

Для поглиблення загального розуміння, чи можливо взагалі попередити, прогнозувати та впливати на хід розвитку конфлікту, необхідно проаналізувати різні точки зору на природу та причини його виникнення. За довгий час розвитку теорії конфліктів були сформовані різні точки зору, проте можна виділити два основні вектори ідей.

Перший відсилає нас до колиски формування соціологічної думки в цілому-античних часів, а саме до праць визначного філософа та історика Арістотеля і його найвідомішого наукового трактату «Політика». Відповідно до його вчення, конфлікти є свого роду хворобою суспільства, що виникає через хибне та слабе державне управління, в плані нерівномірного та несправедливого розподілення між окремими громадянами та групами майнових та соціальних благ («почестей»). Теорія Арістотеля в повній мірі будується на політичному контексті, і несправедливий розподіл цінностей, притиснення прав та інтересів соціальної групи, неодмінно має призвести до державного перевороту, а саме зміни однієї з шести основних форм правління, що виділяє автор, іншою. Таким чином, основною детермінантою виникнення соціальних протиріч є наслідок «неправильного» та несправедливого державного правління, де потреби держави та правителів ставляться на рівень вище, аніж блага та добробут підданих. Арістотель також пише, що *«причиною чвар бувають також нахабство, страх, перевага, презирство, надмірне піднесення; з іншого боку - підступи, зневажливе ставлення, дрібні приниження, неподібність характерів»*. [1]

Ідеї античності закономірно знайшли своє відображення в епоху ренесансу, у працях італійського державного діяча Нікколо Маккіавеллі, в контексті політичної ролі та значення конфлікту. Автор розумів конфлікти, як результат несправедливого та неефективного державного управління, і наслідком такого протистояння є поступова зміна однієї з визначених шести соціальних стадій. Маккіавеллі також не заперечував, що конфлікт може мати позитивний характер, та тільки тоді, коли він безпосередньо направлений на зміну державного устрою та законодавства на більш мудре та справедливе.

Другий вектор розвитку ідей, щодо причин конфлікту був концептуалізований в період Нового часу, у роботах філософів Томаса Гоббса та Жана Жака Руссо. Відповідно до «песимістичного підходу» Гоббса, що знайшов своє відображення у його найвідомішій праці «Левіафан», конфлікт закладений у природу людей, а першопочатковим станом суспільства, до виникнення та розвитку публічної влади, була так звана «війна всіх проти всіх». Виснажені станом перманентного конфлікту, люди укладають Суспільний договір, чим делегують частину своїх прав та повноважень суверену - особі (органу), що уособлює абсолютну владу, в обмін на мир та захист життя та власності.

Іронічно, але на відміну від Арістотеля, Гоббс вбачав джерело протистоянь між індивідами саме у їх першопочатковій рівності, адже якщо люди рівні між собою у своїх правах, тоді вони рівні і в своїх домаганнях. Проте, предмет їх домагань апріорі не може належати всім одночасно, тож виникає суперництво, зіткнення інтересів, що підігривається перманентним станом недовіри та амбіціями («жага слави»). *«З цієї рівності здібностей виникає рівність надій на досягнення цілей. Ось чому, якщо дві людини хочуть однієї й тієї ж речі, якої, проте, вони не можуть володіти удвох, вони стають ворогами»*.^[3] Таким чином, конфлікт закладений у суть людського соціуму і об'єктивно є невід'ємною частиною соціальної взаємодії.

Схожої за своєю суттю, проте діаметрально протилежної точки зору дотримувався французький філософ Жан Жак Руссо, автор «оптимістичної концепції» щодо природи конфлікту. Він був солідарний із колегою, щодо природньої рівності усіх людей, проте на відміну від Гоббса, відмічав, їх природа є миролюбною, а первісним станом була загальна свобода та злагода. Джерелом ж протиріч, на думку автора, став розвиток цивілізації та становлення публічної влади.

Подальшого розвитку теорія конфліктології завдячує роботам таких діячів, як Адама Сміта, Георга Гегеля, Карла Маркса, Алексіса де Токвіля, Макса Вебера та багатьох інших.

На початку 20го століття, в період різких та бурхливих соціально-політичних змін, набуває популярності марксистська концепція, в основу якої покладена ідея класової боротьби, як основоположного та домінуючого типу конфлікту. На думку прихильників даної концепції, даний вид конфлікту спостерігався протягом всього часу історії існування людства і проявлявся по різному, в залежності від етапу, проте неодмінно призводив до переходу від однієї соціально-економічної формації, до іншої. Наприклад, для капіталістичної формації, характерним було протистояння робочого класу та буржуазії. Проте джерелом конфліктів у будь-якій іншій формації є боротьба між капіталом та працею, а головними акторами є саме монополісти даних категорій. Кульмінацією ж і точкою завершення та вирішення масштабного конфлікту є соціальний переворот, що супроводжується зміною соціально-економічної формації. Таким чином, К. Маркс, в основу поглядів якого було покладене діалектично-матеріалістичне розуміння історичного процесу, також вважав соціальний конфлікт невід'ємною частиною буття, адже завдяки йому, людство розвивається і переходить до більш досконалої форми розподілу праці.

На відміну від Карла Маркса, відомий французький філософ та соціолог Еміль Дюркгейм вважав, що людському суспільству на сучасному своєму етапі розвитку властива так звана «органічна солідарність» - стійка функціональна залежність індивідів один від одного, зумовлена характерними поділом праці та постійним обміном інформацією та продуктами життєдіяльності, конфлікти ж виникають саме через антагоністичність та неузгодженість таких категорій як капітал і праця, що виникає через асиметричність інтересів та цінностей різних взаємозалежних класів. На відміну від механічної солідарності, що більш притаманна первісному архаїчному соціуму, органічна солідарність – є найвищою та універсальною цінністю цивілізованого світу, що відіграє величезну роль для соціальної стабілізації та інтеграції.

Особливу роль у забезпеченні нормального функціонування соціуму, автор відводить також категорії «колективних уявлень» - сукупності ідей, цінностей,

вірувань, що притаманні будь-якій групі. При стабільному функціонуванні соціального організму, вони слугують ефективним механізмом регулювання, наряду з нормами моралі та права, проте коли ці норми застарівають у період стрімких та значущих соціальних трансформацій, а нові ще не встигають прижитися та адекватно виконувати свої функції, щодо стабілізації інтересів різних груп, може виникнути так звана «аномія» - характерний для перехідного стану суспільства, кризисний період, при якому значна кількість індивідів та груп перебувають в анархічному стані та не дотримується загальноприйнятих норм. Причиною такого явища, може бути незадоволеність егоїстичних інтересів індивідів та їх дезінтегрованість, а також різке частково або повністю зникнення моральних орієнтирів. На думку Дюркгейма, вирішити та врегулювати конфлікти, породжені тривалим станом аномії, можна тільки встановленням та закріпленням ролі механізмів ціннісно-морального регулювання, основною метою яких має бути зниження інтенсивності індивідуального та групового егоїзму.

Прихильник теорії соціального дарвінізму, правник та соціолог польсько-австрійського походження Людвіг Гумплович, автор праці «Расова боротьба» (1882), вважав соціальні конфлікти невід'ємною частиною історичного процесу та універсальним механізмом соціального прогресу, що мають неабияку роль у становленні соціальних інституцій. На думку вченого, поведінкові характеристики будь-якого індивіда цілком і повністю зумовлені характером міжгрупової динаміки, а єдиною можливою взаємодією груп є перманентний стан боротьби за матеріальні ресурси. Розглядаючи з точки зору історичного процесу, така боротьба між первісними архаїчними за своєю природою ордами призвела до виникнення та встановлення публічної влади та державного апарату, а пізніше трансформувалась у протистояння між різними державними утвореннями, а всередині них у боротьбу класів, верств, політичних партій тощо.

На думку ще одного представника школи соціального дарвінізму, американського економіста та соціолога Вільяма Самнера, стан перманентної

боротьби та соціального відбору має вирішальну роль у еволюції соціального організму. При цьому, він розглядав соціальну нерівність як позитивне явище та детермінанту нормального розвитку людської цивілізації. Автор також заперечував необхідність будь-якої форми втручання держави у соціально-економічні стосунки, і відстоював важливість стихійності та анархічності соціального розвитку.

У своїй праці «Народні звичаї» (1906), Самнер концептуалізує такі поняття як «ми – група» та «вони – група», і якщо для відносин всередині першої характерні взаємозгода та консенсус, то нормальною формою взаємодії між першою та другою є ворожі стосунки, що базуються на антагоністичності інтересів та егоцентризмі.

Схожу за змістом гіпотезу, щодо зміни соціально-економічних формацій Карла Маркса, висуває німецький соціолог Георг Зіммель, який у своїй праці скоріш опосередковує діалектику зміни культурних форм. На думку автора, такі форми мають характеристику зношуватися з плином часу, ставати більш ригідними та закостенілими, що являється гальмом подальшого повноцінного соціального розвитку. Зміна старої та розвиток нової культурної форми відбувається через вирішення та врегулювання значного ряду різнопланових конфліктів, що в свою чергу породжує нові форми конфлікту. Таким чином, вони мають вагомий роль, в контексті створення нових та розвитку існуючих культурних форм.

Значного розвитку загальної теорії конфліктології зазнала завдяки доробку класика німецької соціологічної думки та найвідомішого критика марксистського підходу - Макса Вебера. Критика автора, головним чином стосувалася марксового розуміння суспільно-економічних формацій, ідеї класової боротьби та визначальної ролі економічного у ній. Сферою зацікавленості Вебера були саме конфлікти у політичній сфері, яку він розглядав в контексті аналізу трьох ідеальних форм влади – традиційної, харизматичної та раціональної.

Джерелом усіх соціальних та соціально-політичних конфліктів, вчений вважає притаманні для будь-якого індивіда природні страх за життя та власність, а також мотивом можуть стати антагоністичні погляди та упередження у релігійній та політичній сферах. Вебер доводив, що для сучасного цивілізованого буржуазного суспільства, характерні високий рівень правової та громадянської свідомості, що має стати основоположним стабілізуючим важелем, проте така стабільність не є гарантом повної відсутності політичних протиріч між суспільними групами (класами, стратами), що мають протилежні інтереси.

Погоджуючись із Арістотелем, соціолог підкреслював важливість ролі бюрократії, як одного з головних конфліктогенів у цивілізованому суспільстві, яка реалізує не тільки державні, але і власні егоїстичні інтереси через систему різноманітних адміністративних закладів.

На противагу марксизму, в контексті соціологічно-психологічного підходу, набуває популярності системно-функціоналістична теорія Толкотта Парсонса, що розглядала конфлікт скоріше як певного роду патологію та аномалію, а не як нормальний здоровий стан функціонування соціуму, тому головним завданням, автор вважав підтримання нейтральних безкоконфліктних відносин між соціальними інституціями, так звану «соціальну рівновагу». Стабілізуючими механізмами суспільства, Парсонс вважав, що мають виступати право, звичаї та мораль (релігія).

Дана ідея пізніше під впливом критики трансформувалась у теорію позитивного функціоналізму, що концептуалізується у поглядах таких вчених, як Л. Козер, Р. Дарендорф та К. Боулдинг. Ці, та інші прихильники даної концепції, вважали, що соціальний конфлікт виконує «корисну» консолідуючу функцію, а в якості акторів розглядають різноманітні соціальні та політичні класи та незалежні держави, що відстоюють свої частково або повністю несумісні цілі та інтереси щодо перерозподілу власності та влади.

Американський соціолог Льюїс Козер, автор праці «Функції соціального конфлікту», де відобразились основні ідеї концепції позитивно-функціонального

конфлікту, вважав, що соціальний конфлікт має ряд інтегративних та адаптивних функцій, що допомагає підтримувати стабільне функціонування складних плюралістичних суспільств як закритого, так і відкритого типів. У таких суспільствах, доводив автор, що поєднує безліч різноманітних протиставлених інтересів та цінностей, конфлікти являються урівноважуючим механізмом, що запобігає нестабільності, і як наслідок призводить до посилення адаптивної функції соціального організму. Проте і повну відсутність конфліктів, він не вважає доказом стабільності системи, це лиш означає, що всі протиріччя стають більш глибокими: *«В жорстких системах відсутність механізмів адаптації до мінливих умов, може призвести до накопичення підстав для конфліктів і, отже, ворожих почуттів, які можуть в подальшому створити реальну загрозу базовим консенсусу»*. [10] Таким чином, автор приходить до ряду висновків:

- Конструктивний конфлікт може виконувати у суспільстві ряд функцій: інтегративну, нормотворчу, групотворчу (консолідуючу) та стабілізуючу
- Потрібно розрізняти реалістичний тип конфлікту, який безпосередньо являється боротьбою за владу та власність, та нереалістичний, який потрібен для зниження напруги та агресії у суспільстві.
- Наявність конфліктів є ознакою стабільної роботи соціального організму лиш в тому випадку, коли такі конфлікти мають різнонаправлені вектори
- Будь-який конфлікт інтересів може бути переведений в ідеологічний вектор протистояння, тому він є основоположним у будь-якому конфлікті.

Ще більше опосередковується важливість впливу конфлікту на соціальні процеси у «Конфліктній моделі суспільства», що була створена німецьким соціологом Ральфом Дарендорфом у 60-х роках двадцятого століття. Як і представники марксистської школи, автор вважав, що основним типом конфлікту є класовий, проте на відміну від них, в основі розумів більше боротьбу за розподіл авторитету та влади, а не капіталу. В основі будь-якого конфлікту лежать глибокі протиріччя антагоністичних інтересів, і для з'ясування їх причини, необхідно зрозуміти які саме з них не співпадають, в якій мірі, і

наскільки це усвідомлюють його сторони. За ступінню цього самого усвідомлення, автор виділяє явні та латентні інтереси, а для успішного врегулювання конфлікту необхідні глибокий аналіз та розуміння всіх. Автор був солідарний із Козером, в контексті того, що конфлікт виконує у суспільстві позитивну стабілізуючу функцію, і він є неминучим при будь-якій системі управління. Його не можливо повністю викоринити, проте необхідно знайти важелі його пом'якшення, врегулювання та направлення в конструктивне русло. В даному контексті, врегулювання є єдиною панцеєю конфліктівирішення, що має на меті знизити їх інтенсивність та насильницький потенціал: «Конфлікти не зникають за допомогою їх врегулювання; вони не обов'язково стають відразу менш інтенсивними, але в такій мірі, в якій їх вдається регулювати, вони стають контрольованими, і їх творча сила ставиться на службу поступового розвитку соціальних структур» [4] Дарендорф вважав, що передумовою такого врегулювання має бути створення спеціальних уповноважених соціальних інституцій, рішення яких повинні мати нормотворчий характер.

Вагоме місце серед концепцій розуміння природи виникнення конфлікту займає так звана «загальна теорія конфлікту», концептуалізована у праці «Конфлікт та захист. Загальна теорія» (1963) видатного американського соціолога Кеннета Боулдинга. Погоджуючись із думками представників позитивного функціоналізму, автор вважає конфлікт невід'ємною складовою нормального функціонування соціального організму, що має на меті бути двигуном та передумовою соціального процесу. за існування, яка відбувається в суспільстві. Боулдинг доводив, що всі конфлікти мають однакову природу, структурні елементи та моделі розвитку, тож аналізуючи так звану «загальну теорію конфлікту», можливо прогнозувати, контролювати, управляти та передбачити наслідки будь-якого з них. Під самим конфліктом розуміється точка усвідомлення несумісності та суперечливості позицій та потреб сторін протистояння.

Не зважаючи на те, що їх неможливо викорінити, необхідно випрацювати тактики та моделі їх послаблення та обмеження. Також, Боулдинг розрізняє статистичний та динамічний аспекти конфлікту. В першому, аналізуються тільки учасники та взаємовідносини, що виникають між ними, у другому- сукупність процесів, що виникають як реакція на зовнішнє стимулювання. Таким чином, виходячи з тезисів автора, соціальним конфліктом можна керувати, шляхом управління реакціями, потягами, що ґрунтуються на системі цінностей окремих індивідів.

Таким чином, протягом часу розвитку світової соціології, політології та філософії, була приділена чимала кількість уваги питанню суті конфлікту, його причин та ролі у соціальному процесі. Проте, даний процес протягом значного періоду був пригальмований у науці України та теренах колишнього Радянського союзу. За період існування Російської імперії, вектор соціологічної думки в більшій мірі був присвячений проблемам протистояння народних мас та монархічної влади, а в радянський період, розвиток теорії був фактично штучно загальмованим. Сили соціологів були направлені на різноманітні інтерпретації робіт марсистсько-леніністської тематики, для обґрунтування доцільності існуючого політичного режиму.

Перші дослідження присвячені вирішенню проблем конфліктології в рамках соціології, математичного аналізу та психології конфлікту, а також правознавства, з'являються в Україні тільки у 80-х роках 20-го століття і знайшли своє відображення у працях таких вчених як Ф. М. Бородкін, Н. М. Коряк та Л. А. Нечипоренко.

Основною проблемою, з якими пов'язана важкість імплементації зарубіжного теоретичного досвіду в український контекст, є відсутність чіткої стратифікації суспільства, а також слабка розробленість інститутів громадянського суспільства, через відносну «молодість» країни, та відсутність у її історії характерних для європейських суспільств перехідних державотворчих процесів. Так, на думку А. І. Василенко, проблема розвитку сучасної вітчизняної

конфліктології, головним чином обумовлена тим, що більша кількість західних досліджень спиралася саме на «західну» систему цінностей і характерний для неї контекст, і всі розроблювані протягом тривалого часу методи аналізу не спрацюють, в умовах сучасних глобалізаційних процесів. Необхідний повний перегляд парадигми конфлікту, від рівня зіткнення інтересів на рівень протистояння цінностей.

1.2 Концептуалізація понять «прогнозування» та «попередження» соціальних конфліктів

Можливість прогнозування та попередження конфлікту вивчалася багатьма вченими та філософами з часу зародження самого суспільства. Проте, протягом значного часу, дана проблема залишалася в зачаткових теоретичних рамках, та досліджувалася головним чином вченими-утопістами гуманістичного напрямку, допоки людство не зіткнулось із жахливими руйнівними та масштабними наслідками світових воєн. Прототипи сучасних моделей раннього попередження конфліктів, почали розроблятися тільки в період латентного протистояння Сполучених штатів та Радянського союзу – Холодної війни, за ініціативи міжнародних організацій різних рівнів.

Для визначення можливості прогнозування та попередження конфліктів, необхідний глибокий аналіз їх причин. Виходячи із даних першого підрозділу, можна виділити наступних ряд основних передумов виникнення конфліктів:

- Наявність глибоких та невирішуваних протиріч між позиціями, інтересами, цінностями, цілями та мотивами різних соціальних груп та окремих індивідів, а також їх соціальними ролями
- Наявність дефіцитних ресурсів, що є предметом інтересу декількох груп із антагоністичними інтересами та нерівність у їх розподілі. Це можуть бути як матеріальні цінності, так і влада, статус, авторитет, ідеологія.

- Домінування негативних емоцій (страху, недовіри, пам'ять про минулі протиріччя та образи) я фонових характеристик у повсякденній взаємодії соціальних груп та окремих індивідів.

Проте, наявності однієї або навіть декількох з вищесказаних причин може бути недостатньо для виникнення повноцінного збройного протистояння. Спалаху конфліктної ситуації завжди передують ряд так званих тригерів – подій, що слугують приводом для початку дій, а також необхідним фактором є наявність агентів, соціальних груп або конкретних організацій та індивідів, що говорячи мовою кримінального судочинства, стануть своєрідними «організаторами» та «підбурювачами» конфлікту. Це може бути політична партія, харизматичний лідер, або ж навіть увесь уряд держави.

За рівнем та масштабністю розрізняють глобальні конфлікти, суб'єктами яких є крупні соціальні утворення (держави, народи), макроконфлікти виникають усередині країн між соціальними групами (класи, етнічні групи), а також локальні конфлікти – між окремими групами місцевих громад.

Виходячи із аналізу минулого підрозділу, можна також дійти до висновку, що соціальні конфлікти не є певною патологією соціального організму, від якої можна позбутися раз і назавжди. Конфлікти є неминучими одночасно і наслідками і передумовами, необхідними для процесу модернізації суспільства та розвитку соціальних інститутів, і виконують ряд позитивних функцій, таких як консолідуюча, інтегруюча, нормотворча та багато інших.

Конфлікти необхідні для нормального функціонування суспільства, і їх неможливо повністю викоринити як пухлину, проте є можливість впливати на їх хід та знижувати інтенсивність за допомогою ряду спеціальних механізмів. Так, наприклад існує ряд заходів у політичній практиці, що використовуються для стабілізації політичної системи, що мають на меті послабити, нівелювати або ж просто звести до неконфліктного рівня конфронтацію між існуючою владою та певною соціальною групою, інтереси яких не є задоволені, наприклад опозиційним блоком. Для вжиття ефективних заходів, направлених на швидке

реагування на конфлікт та вплив на його хід, або навіть попередження, необхідно розробляти та вдосконалювати механізми якісного прогнозування.

Прогнозування конфлікту – це широка сфера діяльності уповноважених осіб та організацій, що полягає у своєчасному виявленні передумов виникнення конфлікту, для передбачення можливості у майбутньому. Можливість прогнозування конфліктної ситуації є нагальним для її попередження, проте запобігання розвитку конфлікту є складним і проблематичним, зважаючи на те, що кожен його прояв відрізняється ситуативністю та непередбачуваністю наслідків. Прогноз є своєрідним уявленням про можливий хід подій у перспективі, що виражається у кількісному вираженні імовірності, часу та місця. Науковим підґрунтям такого прогнозу, є глибокий типологічний, структурно – динамічний та багато інших видів аналізу індикаторів. Основними методами прогнозування конфлікту є:

- Екстраполяція історичної аналогії минулих конфліктів на майбутній стан системи
- Методики математичного моделювання конфліктної ситуації, що може мати місце в перспективі
- Статистичний аналіз
- Опитування експертів різних галузей та анкетування.

Метод екстраполяції має широке використання, проте надійність даних є сумнівною. Накладення історичної аналогії не дає змогу урахувати всіх аспектів та характеристик конфлікту, і не враховує історичного контексту, тому точність даного методу має різкий низхідний рух по мірі просування моделі у майбутнє. Найбільш точним та надійним методом прогнозування залишається експертна оцінка, яка надає змогу використовувати актуальні фактичні та контекстуальні дані, з використанням теоретичної складовою та інтерпретувати отримані результати найбільш точно та доцільно, хоча і певною мірою суб'єктивно.

За перспективою прогнози соціальних конфліктів поділяються на довгострокові, середньострокові та короткострокові. Якщо проаналізувати

структуру будь-якого протиріччя, наслідком якого став соціальний конфлікт, то можна виділити два характерні види явищ – це безпосередньо ситуація, в якій перебувають сторони, що знаходяться у стані конфлікту (об'єктивна сторона) та самі сторони, а конкретніше сукупність їх позицій, інтересів та цінностей. (суб'єктивна сторона).

Першим етапом прогностичного аналізу конфліктної ситуації є ідентифікація самого протиріччя інтересів, що стало причиною підвищення стану напруги, що може призвести до ескалації конфлікту. Наступним кроком є безпосередній аналіз ситуації для виявлення певних тенденцій та закономірностей розвитку протиріч та простежування етапів конфлікту. Даний етап являє собою детальний опис сукупності послідовних подій, що стали своєрідними маркерами протиріч у взаємозв'язках акторів. Також, під час даної операції важливим є точне та об'єктивне простежування логіки послідовності подій, що дозволить не тільки описувати та вивчати суб'єктів, які вступають у конфліктні взаємовідносини, а й аналізувати предметну складову такого протистояння.

При прогнозуванні, в аналіз конфлікту також включається визначення основоположних норм та принципів функціонування конкретної соціальної системи, її контекстуальне наповнення (політичні, ідеологічні, економічні та соціально-психологічні умови), а також особливості часових та просторових передумов модернізації. Результатами такого аналізу, є розробка та вдосконалення можливих сценаріїв виникнення та перебігу конфліктної ситуації. Та будь-який, навіть найточніший прогноз не можна трактувати однозначно. Він тільки дає уявлення про перспективні варіанти прояву тієї чи іншої конфліктної ситуації, в результаті взаємодії ряду чинників, більшою мірою суб'єктивно-психологічного характеру, наприклад відчуття страху, або рівень толерантності суспільства, чи задоволеності певними реформами тощо. Складність прогнозування полягає у неможливості об'єктивної оцінки подібних

явищ та однозначного їх трактування, проте навіть недосконалий прогноз є необхідною передумовою попередження конфлікту.

Попередження конфлікту – це діяльність, направлена на безпосередній вплив на соціальну систему, з метою повного або часткового недопущення конфліктної ситуації та запобігання її руйнівним наслідкам. Приводом для виникнення конфлікту може стати будь-яке незначне протиріччя, проте причини лежать у глибоких та невирішених проблемах. Для своєчасного попередження та ефективного впливу на хід конфлікт, необхідні вивчення та аналіз цих причин.

Попередження конфлікту полягає у цілеспрямованому впливі на структурні елементи соціальної системи, з метою усунення існуючих протиріч. Усунення корінних причин та передумов конфлікту є найбільш ефективним способом впливу. Превентивна діяльність включає в себе активні дії уповноважених суб'єктів щодо наявних елементів конфлікту до його ескалації та початку відкритого збройного протистояння. Проте, зважаючи на те, що більшість соціальних конфліктів виникають з природних відносин суспільного організму, та є неминучими і навіть необхідними для нормального його функціонування, не являється можливим повне викорінення їх можливості. Розуміння функціональної необхідності та конфліктів та вивчення їх причин, робить можливим прогнозування часу та області їх можливого розповсюдження.

Складність попередження глобальних конфліктів міжетнічного та міждержавного рівня, полягає у тому, що втручання третьої сторони на початковій або латентній стадії кваліфікується як примус сторін до певного рішення або поведінки, та вважається неправомірним з точки зору усіх чинників міжнародно-правових актів. Протягом тривалого часу розвитку політологічних та соціологічних наук, були вироблені наступні шляхи мирного подолання конфліктних ситуацій.

- Соціальне маневрування включає в себе сукупність політико-економічно орієнтованих дій, що полягає у перерозподілі суспільного продукту, та задоволенні інтересів опозиційної соціальної групи. Даний спосіб, як

своєрідне «задобрювання» невдоволеного населення, використовувався ще за добу античних часів, і він є ефективним засобом спаду соціальної напруги. Ефективність такого перерозподілу лежить він ряду чинників, таких як рівень напруженості та невдоволеності суспільства, а також гнучкість групи, у якої власне «відбирають» дефіцитний ресурс на користь іншої.

- Політичне маневрування полягає у застосуванні широкого спектру механізмів, направлених на забезпечення консенсусних відносин та задоволенні інтересів груп, з метою встановлення політичного альянсу, що сприятиме зміцненню існуючої влади.
- Під політичним маніпулюванням розуміють цілеспрямоване насильницьке втручання у структуру суспільної свідомості, головним чином через засоби масової інформації та комунікації, що застосовується політичною владою, для задоволення власних інтересів. Зважаючи на те, ресурси ЗМІ найчастіше перебувають у руках існуючої влади (у суспільствах перехідного типу), їхня діяльність головним чином орієнтована на забезпечення функціонування та стабілізацію політичної системи. Популярним на сьогодні методом попередження конфліктів, яким користуються засоби масової інформації є так зване «створення образу ворога». Сенс даного засобу полягає у відволіканні уваги населення або конкретної невдоволеної соціальної групи від гострих політичних протиріч та проблем, шляхом перекладання відповідальності за їх вирішення на третю сторону, наприклад політичну опозицію, або навіть на уряд іншої держави.
- Четвертим шляхом попередження соціальних заворушень та насильницьких змін політичної системи, є інтеграція у неї так званої «контреліти». Дана група формується з харизматичних лідерів та інтелегенції, як відповідь на дестабілізацію суспільної системи. Контреліта служить певним інтегратором невдоволеності населення та представником його інтересів, проте за якихось причин не може увійти до складу правлячої еліти. Якщо влада не може ідентифікувати та нейтралізувати дану групу, то вона всіма силами може

залучити її представників до свого складу, найчастіше як квазіпредставника із розмитими повноваженнями. Така інтеграція можлива, якщо не має явних антагоністичних протиріч в інтересах цих двох груп.

- На відміну від контреліти, які не приймають активних заходів щодо дестабілізації існуючої політичної системи, представники опозиції кидають їй виклик, і мають на меті її повну або часткову зміну. Для послаблення впливу даної групи, правляча еліта може вдаватися до наступних засобів:

- 1) Формування відчуття недовіру у прихильників опозиції, шляхом викриття корисливої мети її представників та доведення неспроможності досягнення поставлених ними цілей
- 2) Перехоплення ініціативи у виконанні ряду заходів, що запланувала опозиція
- 3) Інтеграція представників опозиції у владні структури та нейтралізація їх лідерів.

Нейтралізація може відбуватися різними шляхами, від часткового задоволення їх інтересів та явного залучення до влади до засобів політичної та психологічної ізоляції лідера від його прихильників.

- Нарешті існує можливість шостого – силового шляху попередження конфліктів, як останньої інстанції. Даний шлях може проявлятися у найрізноманітніших формах – від прямого встановлення жорсткої диктатури, направленої на повне ідеологічне викорінення можливого негативного ставлення населення до політичної системи, до опосередкованих легітимних методів тиску, таких як оголошення надзвичайного або військового станів, використання політичних репресій, правової заборони мітингів, страйків, або взагалі функціонування опозиції як такої. Силowy шлях попередження конфліктів, найчастіше використовується у постсоціалістичних консервативних суспільствах із жорсткою ієрархічною структурою та низькою політичною активністю громадян.

Силове насильницьке втручання можна вважати окремим способом попередження соціальних конфліктів, який відстоюється з точки зору теорії конфліктів та має ряд прихильників. З їх точки зору, без використання форм силового впливу неможливо досягнути стабілізації соціальної системи, наприклад у ситуаціях, коли реакційні сили чинять збройний опір назрілим демократичним перетворенням. Багато дослідників вважають, що повністю відмовитися від насильницького втручання неможливо навіть у демократичних гуманістичних суспільствах. Силовий вплив може попередити майбутні прояви насильства, та запобігати переростанню конфлікту на більш глобальний рівень, проте і його використання може мати негативні руйнівні наслідки. Використання такого методу з етичної точки зору, можна вважати доцільним тільки у такому випадку, коли його наслідки є менш значними та глобальними, в порівнянні із тими, що можуть мати місце при бездіяльності, тобто виходячи із принципу «меншого зла». Якщо силовий вплив є адекватним, не виходить за межі моралі та права, і є необхідним для подолання кризової ситуації, він буде сприйнятим суспільним організмом без зайвого супротиву.

Інші дослідники вважають, що насильство, попри його дієвість, не може бути фактором стабілізації системи та відповіддю на кризу. Силовий вплив, тільки «маскує» проблему, а не вирішує її причини і породить у майбутньому нові акти насильства, що може призвести до нової ескалації конфлікту із ще більш руйнівними наслідками. Єдиною адекватною мірою стабілізації соціальної системи та досягненні справедливості може бути тільки ненасильницькі співробітницькі взаємовідносини, адже сучасне правове суспільство має базуватись на солідарності, а не на грубій силі. З огляду історичної ретроспективи, ненасильницькі способи боротьби дійсно мають значущий потенціал. Співробітництво включає в себе спільне розроблення альтернатив діючими сторонами конфлікту, що полягає у виявленні спільних та розбіжних інтересів і надасть змогу у перспективі прийти до консенсусу, де обидві сторони будуть у вигазі.

Існує багато різноманітних методів насильницької боротьби, від банального соціального бойкоту або символічного протесту, до повної відмови у політичному та економічному співробітництві з агресором. На відміну від насильницьких, засоби мирного вирішення потребують активної участі усіх сторін, що відкриває перспективи для утворення відчуття солідарності. Ненасильницькі акції здійснюються значною кількістю людей, що дозволяє докорінно змінювати, або навіть знищувати інститути суспільства та призвести у перспективі до стійких соціальних перетворень. При вчиненні таких дій, важливим є уникання будь-якого максималізму та радикалізму, а також максимально звести нанівець непотрібну конфронтацію. Необхідно також ставити інтереси групи вище власних, не піддаватися відчуттю помсти.

Особливою формою внутрішньополітичного протистояння є етнополітичні конфлікти, які являють собою загострення протистояння етнічних груп, на фоні зіткнення тих чи інших антагоністичних інтересів. Інтенсивність та значущість такої форми конфліктів зростає, в умовах стрімких глобалізаційних процесів, коли через зростаючу мобільність населення та розвиток засобів масової комунікації, збільшується взаємодія різних етносів. Також, існує тенденція зростання чисельності великих етнічних груп, та поступове зникнення малих народів, що у прагненні зберегти свою культуру, історію та ідентичність, можуть вступати у конфронтацію із титульним пануючим народом. Навіть сьогодні, можна спостерігати зростаючу з кожним роком кількість квазідержавних утворень, що борються за свою незалежність.

Таким чином, збільшується необхідність приділення особливої уваги визначенню та аналізу причин та передумов такого виду конфліктів, які також мають свої особливості попередження. Дослідники проблеми виділяють ряд таких чинників, що можуть збільшувати можливість виникнення конфлікту:

- Першим серед них є рівень національної самосвідомості. Будь-яке відхилення від адекватного рівня призводить до зростання етноцентричних тенденцій у суспільстві.

- Може бути критичним також акумуляція маси проблем та соціальної напруги, що стосуються етнічних та національних питань.
- І звичайно головним фактором є наявність політичних сил із антагоністичними державним інтересами, що здатні направити два вище згадані чинники у конфліктне русло.

Для якісного та своєчасного попередження міжетнічних конфліктів, необхідний глибокий аналіз об'єктивних причин конфлікту, що включає дослідження особливостей низки етнопсихологічних аспектів, таких як колективна свідомість, насильницька асиміляція мовної та культурної політики, соціальна нерівність тощо. Якщо протиріччя між титульною нацією та національною меншиною існує протягом довгого періоду, за рахунок тривалих взаємних образ може виникнути явище «конфліктного етосу» - повна підсвідома поляризація стосунків та позицій сторін. При попередженні та вирішенні міжетнічних конфліктів, має дотримуватися ряд основоположних принципів, таких як :

- Визнання рівноправності сторін у переговорному процесі. Сприяння залученню сторін до діалогу
- Врахування прав народу на самовизначення та дотримання національних інтересів
- Примат ненасильницького вирішення над насильницьким.
- Нетерпимість до будь-яких проявів націоналізму, сепаратизму та шовінізму.

Свою специфіку мають також міждержавні конфлікти, в основі яких лежить зіткнення не індивідуальних або групових інтересів, а національних. Сучасні міжнародні конфлікти мають глобальний характер, в контексті свого згубного впливу на міжнародні політичні відносини, а також мають глобальну руйнівну силу, що може призвести до загибелі великої кількості людей як в країнах-учасниках, так і у всьому світі.

Таким чином, діяльність із попередження міждержавних конфліктів також має ряд характерних особливостей. Враховуючи глобальність та руйнівну силу

даного виду протистояння, вектор превентивних механізмів врегулювання спрямовується на саме безконфліктне ненасильницьке вирішення існуючої проблеми. Під поняттям «попередження» в даному контексті розуміється максимальне зниження негативних наслідків та потенціалу конфлікту. Таким чином, основні напрямки попередження міжнародних конфліктів спираються на принципи парадигми «ліберального миру» та демократичних цінностях.

Одним з перших таких принципів, є інтернаціоналізація світової спільноти та створення умов для мирного співіснування усіх націй. Даний процес триває протягом декількох десятиків років до сьогоднішнього дня. Хоча в останні роки може бути помічена певна тенденція до дезінтеграції на теренах Західної Європи., проте глобалізаційна процеси все одно розвиваються. За даними деяких джерел, наразі у світі налічуються понад 400 масштабних транснаціональних корпорацій, рівень капіталу та економічного потенціалу наближається до деяких країн, і у майбутньому, є можливість їх повного заміщення.

Другим важливим аспектом є дотримання принципу верховенства права та мирного співіснування. Також має визнаватись та підтримуватись світовою спільнотою право кожного народу на самовизначення та вільний вибір шляху свого розвитку.

Третім аспектом є сприяння світовою спільноти, щодо зниження кількості військових конфліктів. Під цим розуміється сукупність заходів, направлених на поступове скорочення чисельності озброєння, особливо це стосується зброї масового знищення.

Важливу роль і миробудівних процесах відіграють міжнародні міждержавні організації, такі як Організація об'єднаних націй, Організація безпеки та співробітництва у Європі, Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК), НАТО, Раді Європи, Європейському Союзу, Лізі арабських держав, Організації африканської єдності та багатьом іншим, метою діяльності яких є створення та вдосконалення системи безпеки окремих регіонів та світу в цілому. Таким чином,

своєчасне та ефективне попередження конфліктів є передумовою стійкого та стабільного розвитку соціальної системи.

Висновки до Розділу 1

Отже, у даному розділі були наведені та проаналізовані чисельні теорії та підходи щодо розуміння природи конфлікту, його причин та можливості попередження. Виходячи із вище викладеного, можна дійти до висновку, що соціальний конфлікт має дуалістичну природу. З однієї сторони, це певна патологія, пухлина на соціальному організмі, що загрожує своїм існування її нормальному розвитку та функціонуванню. Конфлікт виникає із акумуляції невирішених проблем та поглиблення протиріч між групами, через недбале та неуміле політичне управління, і його можливо і необхідно попереджувати, шляхом вдосконалення суспільної системи, та досягненням соціальної справедливості.

З іншої точки зору, яку розвивали представники так званої позитивно-функціоналістичної школи, конфлікти є невід'ємною та важливою частиною соціального буття. Він закладений у природу взаємовідносин людського суспільства, і виступає певного роду рушійною силою модернізації та соціальних змін. Мотивація сторін, що вступають у конфліктні відносини, полягає у загостренні антагоністичних протиріч, що зумовлені відмінностями норм, цінностей, позицій та інтересах, та неможливості подальшого мирного співіснування. Позитивісти також виділяли ряд позитивних функцій конфлікту, серед яких є стабілізація соціальної рівноваги, переоцінка та зміна застарілих норм та цінностей, а також він виконує функцію сублімацію невдоволеності, відіграючи роль своєрідного «клапану випускання напруги».

Однак, будь-який соціальний конфлікт має і ряд негативних наслідків. Якщо не вживати цілеспрямованих заходів щодо управління конфліктом, та зниженням його руйнівного впливу, він може загрожувати інтеграції суспільства, а також змінювати або навіть повністю руйнувати сформовані соціально-політичні

інституції та структури. Щоб не допустити розростання меж конфлікту та мінімізувати негативні наслідки, необхідно вчиняти активні дії, які мають бути направлені на прогнозування, своєчасне виявлення та попередження такої ситуації.

Прогнозування конфлікту передбачає сукупність діяльності, направленої на своєчасну ідентифікацію передумов виникнення конфлікту, шляхом екстраполяції на перспективний хід розвитку соціальної системи минулого досвіду. Зважаючи на складну структуру конфлікту, та гостру залежність від суб'єктивної інтерпретації отриманих результатів, прогноз не може бути абсолютно точним та об'єктивно відображати соціальну дійсність, проте він є необхідним для попередження конфліктної ситуації.

Попередження конфлікту – це діяльність, направлена на безпосередній вплив на соціальну систему, з метою повного або часткового недопущення конфліктної ситуації та запобігання її руйнівним наслідкам. Приводом для виникнення конфлікту може стати будь-яке незначне протиріччя, проте причини лежать у глибоких та невирішених проблемах. Для своєчасного попередження та ефективного впливу на хід конфлікт, необхідні вивчення та аналіз цих причин.

Попередження конфлікту полягає у цілеспрямованому впливі на структурні елементи соціальної системи, з метою усунення існуючих протиріч. Усунення корінних причин та передумов конфлікту є найбільш ефективним способом впливу. Превентивна діяльність включає в себе активні дії уповноважених суб'єктів щодо наявних елементів конфлікту до його ескалації та початку відкритого збройного протистояння. Проте, зважаючи на те, що більшість соціальних конфліктів виникають з природних відносин суспільного організму, та є неминучими і навіть необхідними для нормального його функціонування, не являється можливим повне викорінення їх можливості. Розуміння функціональної необхідності та конфліктів та вивчення їх причин, робить можливим прогнозування часу та області їх можливого розповсюдження.

РОЗДІЛ 2: СИСТЕМИ РАННЬОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РАННЬОГО РЕАГУВАННЯ НА КОНФЛІКТИ

Попередження конфліктів - це широкий спектр діяльності з багатьма різними методиками, що працюють на різних рівнях і з широким колом питань. Над системами працюють велика кількість різноманітних акторів, від польових спеціалістів низового рівня, до вчених, що визначають індикатори, аналізують та інтерпретують інформацію, та займаються комп'ютерним моделюванням. Раннє прогнозування та попередження є нагальною необхідністю, адже запобігання кризі є значно прийнятнішим, аніж боротьба з її наслідками. Попередження конфлікту є необхідним і першим кроком є прогноз того, коли, чому і де виникне конфлікт

У цьому розділі буде критично проаналізовано, чи можуть системи ефективного раннього попередження ефективно: (а) визначити причини конфліктів, (б) передбачити початок конфлікту (в) пом'якшити цей конфлікт.

2.1. Класифікація моделей попередження конфліктів. Якісні та кількісні системи моніторингу

Попередження деструктивних форм розвитку конфліктності являється одним із найголовніших завдань політичного управління конфліктами. Для успішної реалізації такої діяльності, необхідним є ефективне та своєчасне виявлення соціальних протиріч та напруги, що в перспективі може призвести до гострої ескалації конфліктної ситуації. Одним з методів успішного виявлення даних факторів, що традиційно входить в інструментарій будь-якої конфліктологічної установи є моніторинг – система відстежування та інтерпретації інформації про певні події, що можуть бути передумовою конфліктної ситуації та призначений для оперативного збору та аналізу емпіричних даних. Він дозволяє здійснювати регулярний нагляд за соціальними

взаємовідносинами, виділяючи проблемні зони, що дає змогу виявляти конфлікт, до його початку, та здійснювати необхідні операції щодо його попередження.

Поняття «системи раннього попередження конфліктів» використовується в контексті даної роботи, для визначення будь-якої діяльності, що направлена систематичний збір даних, їх аналіз та інтерпретація, а також вироблення рекомендацій щодо можливих дій, враховуючи оцінку ризику. Також, система включає в себе постійний обмін статистичною та іншими видами інформації, не зважаючи на якісний, кількісний або змішаний характер даних.

Американський дослідник соціальних конфліктів Тед Гарр, диференціює діяльність раннього попередження та оцінки ризику: «Оцінка ризику заснована головним чином на систематичному аналізі дотичних та проміжних умов. Раннє попередження вимагає точної оцінки у реальному часі тих подій, які в ситуації високої напруги, скоріш за все можуть призвести до ініціювання швидкої ескалації конфлікту» [33]. Виходячи за даного визначення, раннє реагування на конфлікти включає в себе ініціативи, що можуть бути застосовані в ході латентної стадії конфлікту, з метою його часткового або повного обмеження, врегулювання або трансформації.

Під поняттям «механізм» розуміється такі елементи систем раннього попередження, як збір, обробка та аналіз даних. Для ефективного функціонування системи, необхідна чітка та стабільна взаємодія даних компонентів. Термін «модель» визначає своєрідний різновид розробленої на теоретичному рівні системи, що аналізує певні події та явища соціального буття, використовуючи обрані у дослідженні індикатори.

Системи раннього попередження конфліктів класифікуються за своїми метою, способами збору інформації, її аналізу та інтерпретації, проте кожна з моделей має виконувати ряд основних завдань, серед яких: визначення причин конфлікту, передбачення його початку та пом'якшення інтенсивності. Для досягнення даних цілей, у кожній системі мають стабільно функціонувати шість основних механізмів.

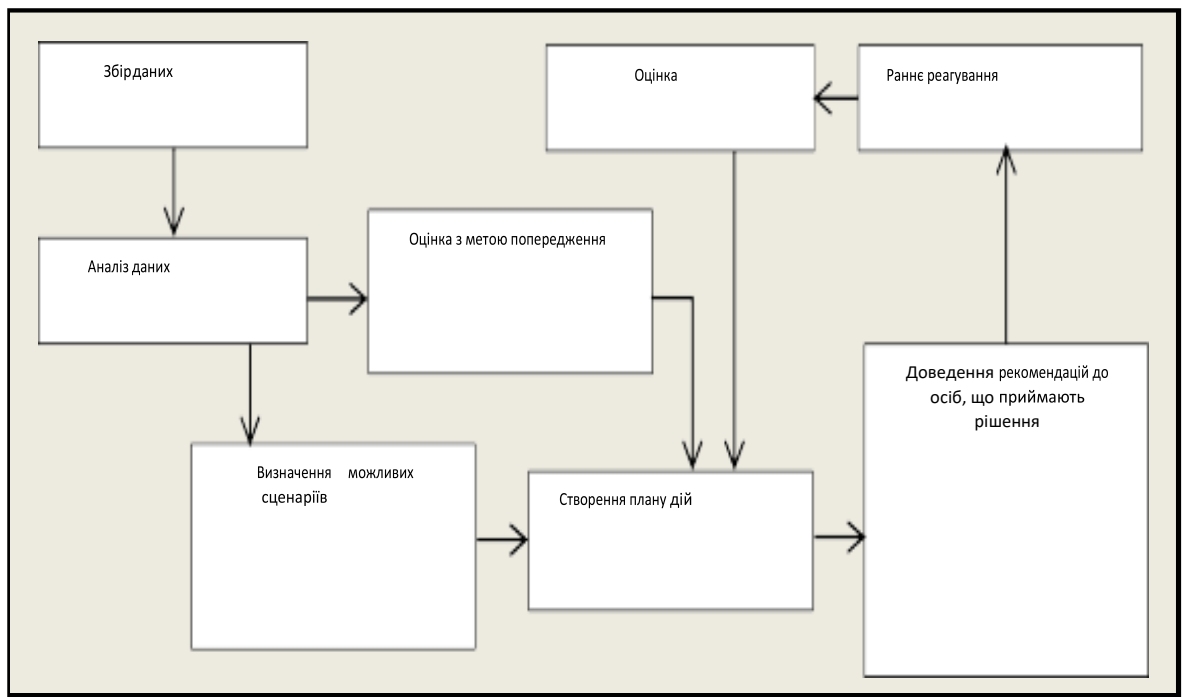
Для визначення причин конфлікту та прогнозування його початку в рамках архетипної системи мають стабільно виконуватися три систематичні види діяльності:

- 1) Збір даних за визначеними індикаторами (кількісних та/або якісних)
- 2) Аналіз зібраної інформації
- 3) Оцінка отриманих результатів, що має попереджувати та прогнозувати можливі сценарії виникнення конфліктів.

Далі, для переходу від прогнозування до попередження, та ініціювання активних заходів щодо реагування та зниження інтенсивності конфлікту, базова система має виконувати наступні процеси:

- 4) Складання докладного плану дій та рекомендацій
- 5) Доведення даних рекомендації до відома уповноважених осіб
- 6) Оцінка ефективності реагування

Для ефективності раннього попередження та раннього реагування на конфлікт необхідний постійний циклічний рух вищевказаних механізмів, адже остаточне вирішення конфліктної ситуації не закінчується реагуванням. Будь-яке втручання впливає на хід розвитку конфлікту та трансформує його. Таким чином, якісна система раннього попередження має постійно відстежувати ці зміни, та корегувати план дій та рекомендацій у відповідності до актуального стану. [табл. 1]. Після цього система аналізує можливі наслідки впливу на хід конфлікту і за потреби переглядає та зміню перший набір рекомендацій і так далі.

За характером механізмів, що використовує кожна конкретна система попередження конфліктів, розрізняють якісні, кількісні та моделі змішаного типу.

Якісні превентивні системи (qualitative early warning systems) спираються на діяльність аналітиків, які проводять постійний моніторинг конфліктної ситуації у конкретному визначеному регіоні. Далі, зібрана інформація аналізується, визначаються загальні політичні, економічна та соціальні фактори, що створюють умови для виникнення конфлікту, а також виявляться причини напруги у суспільстві. Отримані результати фіксуються та доводяться до відома уповноважених осіб та органів, представників урядів та міжнародних організацій. Основною задачею аналітиків полягає у якнайшвидшому та найефективнішому попередженні тих, хто може якимось чином повпливати на ситуацію, допоки ризик виникнення нового або поновлення старого конфлікту не досягнув небезпечної межі.

Найвідомішими системами якісного попередження є групи аналітиків-спостерігачів, таких як Human Rights Watch, Amnesty international, та Міжнародна група попередження кризисів (International crisis group). Діяльність

організацій, що використовують якісні механізми може бути охарактеризована рядом сильних сторін:

- Широке використання засобів масової інформації та комунікації для інформування значної кількості суб'єктів.
- Інформація збирається у польових умовах, безпосередньо у регіонах, де є загроза конфлікту.
- Взаємодія з місцевим населенням, що дозволяє максимально враховувати культурний контекст при виробленні рекомендацій.
- Доступна подача інформації
- Системи включають в себе потужні механізми планування та оцінки, що дозволяє організаціям оперативно виробити ефективні рекомендації
- Оперативне доведення отриманої інформації до відома уповноважених осіб.

Таким чином, якісні системи попередження конфліктів направлені на максимальне скорочення дистанції між прогнозуванням та реагуванням. Фінальним продуктом діяльності таких моделей є детальний звіт, у якому перелічуються та описуються усі можливі конфлікти, які можуть відбутися протягом кількох місяців або років. Більш детальний огляд та приклади даних систем будуть наведені у Розділі 3 даної дисертації.

На відміну від якісних механізмів, що спираються на «живих» аналітиків і експертів та збирають інформацію на місцях, кількісні системи раннього попередження (quantative early warning systems) засновані на математичному моделюванні, та статистичному аналізі індикаторів конфлікту із кількісним значенням, які можна виміряти, порівняти та проаналізувати.

Розвиток даних систем припадає на 60-ті, 70-ті роки минулого століття, у вигляді кодування даних по конкретним подіям. Найбільшого використання та фінансування мали теоретичні моделі, що пояснювали ті чи інші політичні дії, такі як «Дослідження взаємодії між подіями у світі», запропонованої Чарльзом МакКлелландом у 1976р. та «Банк даних з конфліктів та миру», ініційованим Едвардом Азаром у 1982р. Ближче до середини 80-х років увага до даних

проектів послабшала, так як вони потребували значних затрат часу та ресурсів. Новим поштовхом до розвитку кількісних систем попередження конфліктів у 90-х роках двадцятого століття був ряд політичних та технологічних факторів, а саме спадіння «залізної завіси», розвиток комп'ютерних технологій, а також поява нового ефективного джерела інформації – Інтернету.

Методологія кількісних систем попередження конфліктів включає використання математичного моделювання, а також систематичний збір та обробку емпіричної інформації за заданими критеріями. Основною задачею кількісного аналізу є « ...виділення конкретних факторів, що можуть бути поштовхом для початку війни, або підвищити імовірність її виникнення, а виявлення прямого взаємозв'язку між ними» [29] Таким чином, при використанні кількісних систем попередження, дослідники спираються на емпіричні дані для виявлення подій та процесів у суспільстві, що можуть призвести до початку конфлікту. Можна також виділити наступні сильні сторони кількісних інструментів:

- Високий прогностичний потенціал, особливо подій, пов'язаних із політичною нестабільністю та кризою
- Доступна подача отриманих результатів та візуалізація інформації у вигляді таблиць та діаграм
- Використання значної кількості індикаторів, що дозволяє урахувати більшу кількість факторів при формулюванні прогнозу
- Завдяки математичному моделюванню можна яскраво уявити хід протікання можливого конфлікту та його наслідки
- Порівняно невисокі затрати на використання, через доступність джерел інформації
- Можливість експериментувати з параметрами кодування, що дозволяє отримати більше альтернатив прогнозування

За типологією, запропонованою американським дослідником Тедом Гарром, можна виділити також п'ять моделей систем кількісного попередження конфліктів:

- Структурні моделі (або причинно-наслідкові) мають на меті визначення структурного контексту, а також передумов, за яких зазвичай можуть виникнути насильницькі конфлікти.
- Моделі прискорення (послідовні або ж процесуальні) беруть за основу методологію оцінки ризику, для виявлення пускових механізмів та процесів, що передують конфлікту та можуть провокувати його початок.
- Порогові моделі намагаються встановити певні закономірності та схожі риси конфліктів, шляхом аналізу даних про конкретні події
- Кон'юнктурні моделі (або ж моделі збігу обставин) також оперують заздалегідь відібраними індикаторами, проте відрізняються від інших тим, що намагаються зрозуміти не їх значення, а взаємодію та можливість поєднання.
- Моделі реагування, подібно до порогових, направлені не на виявлення причин конфліктів, а на визначення результатів впливу на нього та оцінку доцільності того чи іншого втручання.

Деякі системи раннього попередження конфліктів можуть паралельно використовувати якісні та кількісні методики. Наприклад проект «Раннє виявлення напруги та пошук фактів» (FAST), ініційований за сприянням Швейцарського фонду миру, одночасно використовує моніторинг, аналіз даних по подіям, зовнішню мережу експертів та місію зі встановлення фактів.

Заслужують також уваги проекти, що формально не являються системами попередження конфліктів, проте відіграють важливу роль у виявленні передумов початку конфлікту, це так звані «мережеві проекти», як наприклад Управління ООН з координації гуманітарних питань. Подібні системи мають чітку координацію із центру, потребують затрати меншої кількості ресурсів, аніж ряд польових досліджень, а також надають можливість налагодження взаємодії між приватним та публічним секторами.

Можливо також окреслити схему еволюції систем раннього попередження в поколіннях відповідно до їх місця розташування, організації та призначення. Кожне за поколінь систем задовольняє різні вимоги та потреби, враховуючи історичний та територіальний контекст свого існування.

- Система раннього попередження конфліктів першого покоління (з середини 1990-х років і до сьогодні) значною мірою мали жорстку централізовану систему і працювали здебільшого дистанційно зі своїх штаб-квартир. Вони збирають інформацію з різних джерел та аналізують її за допомогою різноманітних якісних та кількісних методів. Характерною рисою, є також використання індикаторної системи.
- Системи другого покоління (започатковані на початку 2000-х років) орієнтуються на безпосередню польову роботу. Дані моделі найчастіше об'єднують моніторингові мережі, які складаються з аналітиків та експертів, що працюють здебільшого у конфліктних зонах. Вони збирають та аналізують інформацію, використовуючи якісні та кількісні методи, а також складають звіти та, виходячи з результатів дослідження, надають практичні рекомендації та залучають відповідних уповноважених осіб, для вжиття заходів з реагування.
- Системи ж третього покоління (2004 р. По сьогоднішній день) відрізняються тим, що знаходяться безпосередньо в районах конфліктів. Подібно до систем другого покоління, вони використовують моніторингові мережі, що систематично відстежують перші ознаки насильства у проблемних регіонах, проте мандат їх є дещо ширшим і вони самостійно можуть вживати заходів, щодо реагування на конфлікт та деескалацію ситуації. Для даних систем характерним є також широке використання місцевих респондентів та органів. Прикладом такої системи може бути програма Організації безпечного співіснування у східних регіонах Шрі-Ланки, проєкт FEWER-Eurasia та ряд

інших систем, створених транснаціональними корпораціями у регіонах, що постраждали від конфліктів.

Більш детальні аналіз, оцінка, а також приклади вищевказаних систем будуть наведені у Розділі 3 даної роботи.

2.2. Проблеми та недоліки механізмів реагування та послаблення конфлікту.

Цей підрозділ має на меті ознайомити з проблемами, з якими стикаються системи раннього попередження у процесах реагування на конфлікт та послабленні його інтенсивності.

Одна з основних проблем полягає в тому, що для раннього реагування недостатнім є забезпечення потрібного відділу або людини потрібною інформацією у потрібний час. Яскравим прикладом може слугувати кейс конфлікту у Заїрі, коли не дивлячись на відкриті застереження на ранній стадії, не було вчинено ніяких фактичних дій із попередження [19]. Проте, проблема полягає не тільки у відсутності реакції на попередження. Як яскраво може проілюструвати трагедія у Руанді, навіть тоді, коли конфлікт перебував на насильницькому етапі, реагування було або дуже повільним, або взагалі не відбувалося. Якщо ж реакції немає, навіть коли мають місце явні сигнали небезпеки, такі як спалахи масового насильства, тоді які ж шанси можуть бути у раннього попередження. Однак, можливі і зворотні випадки, коли реагування було відбувалось там, де не було явних сигналів попередження, як це відбувалось наприклад в деяких країнах колишнього Радянського Союзу – таких як Естонія [21] або Молдова.

Допоки не буде кращого розуміння умов, мотивів і причин для необхідності реагування, а також взаємозв'язку між раннім попередженням та раннім реагуванням, для практичної діяльності буде мало користі від концентрації уваги на підвищенні точності та методології конкретної системи раннього попередження. До тих пір, поки не буде досягнуто покращення конструктивної

єдності між системами та безпосереднім втручанням, існує невелика надія на подолання розриву між реагуванням та попередженням.

Упродовж останніх 15-ти років досягнуто значного прогресу у процесах раннього реагування на конфлікт, зокрема був розроблений ряд установ, механізмів, інструментів та процесів, що можуть бути використані для впливу на насильницький конфлікт. Також, можна відмітити тенденцію до готовності відмовитися використовувати силовий вплив на конфліктну ситуацію як на національному, так і на регіональному та міжнародному рівнях ситуації насильницького конфлікту.

Однак наявність вищевказаних чинників не означає фактичне покращення. Через виникнення різноманітних механізмів та акторів, питання використання засобів раннього реагування стало навіть більш заплутаним аніж раніше, адже система стала більш складною, фрагментованою та неузгодженою.

Користуючись мовою аналогій, то якщо в період геноциду у Руанді проблема полягала у тому, що система попередження була наче «непідключена лампочка», тоді як на сьогодні цих «лампочок» стало настільки багато, що перестало бути зрозумілим коли, як і в якій послідовності вони мають працювати. [30]. Численні проблеми механізмів реагування виявляються і в теоретичній літературі та при опитування практиків досліджень.

По-перше, для вжиття необхідних заходів необхідне проходження ряду бюрократичних процедур, зокрема щодо доцільності та виправданості втручання, а також співвідношення затрачених бюджетних коштів та отриманих результатів.

По-друге, більшість акторів такої діяльності не мають уявлення про вигляд чіткої тактики реагування. Заходи мають виключний характер та актуальні тільки ad-hoc, а отже потрібно щоразу затверджувати новий алгоритм дій, що потребує затрат часу та коштів. А так як відсутні конкретні стратегічні рамки, механізми реагування є крихкими та неузгодженими.

По-третє, існує тенденція тяжіння до технічного вирішення проблеми, що лежить у глибоких політичних та соціальних протиріччях. Залишається проблемним нав'язування паттернів при вирішенні конфліктів у країнах та регіонах зі своїм контекстом, так званого «миру від ІКЕА».

Системи раннього попередження оцінюються на серйозними, або навіть практично не досяжними критеріями, такими як встановлення миру та повне запобігання конфліктів. Здатність даних систем знижувати інтенсивність конфлікту базується на двох спірних припущеннях: (а) перш за все віра у те, що конфлікт взагалі можливо ослабити та пом'якшити, і (б) повна впевненість у тому, що ми знаємо як це зробити, що стосується останнього, то сфера управління конфліктом рухається від зачаткових імпульсивних дій до більш аналітичної стадії. Ведеться активна робота як на концептуальному, так і на практичному рівнях, щодо аналізу уроків винесених із досвіду різноманітних подій, та заснована на цьому оцінка ефективності різних механізмів.

Концептуальний рівень можна охарактеризувати групою посібників, такими як роботи Тані Паффенхольц і Люка Рейхлер: "Миробудування: посібник для польової роботи" (2000), а також збірник Бергхофського центру. Ці публікації спрямовані критичний аналіз сучасної ситуації у всій галузі конфліктівирішення та на висвітлення критичних проблем та відкритих питань. Тут також слід згадати другу концептуальну тенденцію, а саме - попередників руху оптимальних практик. З 1950-х років незначна група наукових дослідників постійно намагалася виділити з широкого спектру заходів найбільш оптимальні варіанти для тієї чи іншої фази конфлікту. Це призвело до створення ряду різноманітних схем під загальним заголовком «сполучених моделей» (contingency models), прикладом яких можуть бути роботи Р. Фішера та Л. Кешлі (1991) та Е. Бленісі (1999). Винесення практичного досвіду із накопичених уроків та відбір на основі вивчення конкретних прикладів відбувалися завдяки таким ініціативам, як проект "Мирний потенціал на місцях" та велика конференція "До кращої практики миробудування", що відбулася в Состерберзі, Нідерландах

(2001), організованої Європейською платформою попередження та трансформації конфліктів. Ця конференція мала на меті зібрати приклади успішного та невдалого досвіду. Однак так і залишається відкритим питання, чи можна екстраполювати результати однієї ситуації на більш широкий контекст.

Таким чином, навіть якщо навіть погодитися із твердженням, що послабити конфлікт можливо, актори все одно продовжують дослідження можливих шляхів та алгоритмів. Як зазначає М. Лунд: "не вистачає розуміння та знань, особливо на вищому та середньому рівнях політики уряду США та у інших діючих ключових осіб, в контексті діапазону потенційних ризиків та світових тенденцій, після закінчення холодної війни, їх реальні цілі, політичних методів та суб'єктів, що можуть бути фактично використані для послаблення цих ризиків, а також конкретних стратегій, що довели свою ефективність та методів їх здійснення"(38). Поки не буде більш конкретних даних, отриманих внаслідок використання оптимальних практик, раннє попередження буде і надалі стикатися з основними проблемами та неможливістю надати реально ефективні рекомендації коли, як і ким повинні бути здійснені ті чи інші дії.

М. Лунд (1996) та Г. Адельман (1996) намітили кілька проблемних моментів, що стосуються переходу від раннього попередження до раннього реагування. Вони стосуються здебільшого ролі та мотивації конкретних практичних діячів, таких як боротьба альтруїзму проти егоїзму, плутанини, викликаного втручанням, а також ряд інших перешкод. Перешкодами також можуть бути більш важливі справи, наприклад необхідність втручання у конфлікт, що вже сягнув насильницької стадії більша аніж на той, що не перейшов до неї. Таким чином, зазвичай доводиться пожертвувати питанням попередження конфлікту, на користь урегулювання та втручання у більш небезпечну ситуацію.

Заслуговує також окремої уваги так званий «синдром спостерігача» (bystander), вивченням якого в даний час займаються дослідники соціальної психології, такі як Р.М.Левайн.(1999). Хоча він задає ті самі питання, що й ті, що

ставляться фахівцям з раннього попередження, а саме, чому не було жодних відповідних дій, поки ще не було можливості застосування результатів його дослідження у контексті врегулювання конфлікту. Як стверджує Е.Стауб, "свідки відіграють центральну роль у ініціації та повторенні порушень прав людини. Відвернувшись або залишившись пасивними перед ситуаціями, коли мала місце фактична загроза людському життю, вони опосередковано створюються необхідні умови для настання геноциду "(Staub 1999).

Практикуючий аналітик Міжнародної групи попередження криз Нік Гроно (Nick Grono) пише:

«Значна кількість дослідників, що працюють у сфері попередження конфліктів, в тому числі і в моїй власній організації, сумніваються в ефективності такого типу попередження конфліктів. Моя точка зору більш відкрита і полягає в тому, що таке попередження може, принаймні, дати вказівку на потенційні конфлікти і спонукати нас провести аналіз на місці, для підтвердження або спростування гіпотези.

Тільки за останнє десятиліття ми стали свідками створення ряду кількісних досліджень конфліктів, що зуміли довести свою ефективність та корисність на практиці. Більшість теорій можливо спрощено розділити на два табори (greed versus grievance):

- «теорії жадібності» (greed) доводять, що саме економічні чинники в більшій мірі впливають на виникнення конфлікту,
- «теорії образи» (grievance) ж звинувачують перш за все соціальну нерівність та антагоністичність політичних, етнічних і релігійних інтересів.»

В останні роки дискусія зазнала певних змін, і тепер її доцільніше охарактеризувати як протистояння теорій (feasibility) доцільності та мотивації (motivation), де перші фокусуються на умовах, що можуть передувати початку збройного повстання, а останні підкреслюють важливість факторів, що впливають на мотивацію.

Корифеєм та головним прихильником теорії доцільності, є Оксфордський академік Пол Кольєр. Його теорії були вдосконалені і розвинені протягом багатьох років, але суть її полягає в тому, що визначальною рисою громадянської війни є можливість виникнення стабільної приватної повстанської армії, проте в більшості випадків такі організації, не мають ні фінансового, ні військового потенціалу. Повноцінна громадянська війна матиме місце лише в тому випадку, якщо повстанська організація може побудувати і підтримувати функціонування приватної армії. Він продовжує стверджувати, що "де є передумови до виникнення повстання - воно станеться». Автор також підкреслює важливість економічних чинників, як основних передумов виникнення конфлікту, а саме: низький дохід на душу населення, повільне економічне зростання та великий експорт природних ресурсів ("Постконфліктні ризики", Павло Кольє, Анке Хоффлер та Мен Седербом, липень 2006 р.). Низький дохід на душу населення вказує на нездатність держави підтримувати ефективний контроль над своєю територією. Низький дохід і повільний ріст можна тлумачити як зменшення витрат на вербовку повстанців, а природні ресурси можуть забезпечити фінансами організації повстанців.

Привабливість цієї теорії виникнення конфлікту полягає в тому, що більшість цих факторів можна кількісно виміряти. Виходячи з цієї теорії, більшість громадянських конфліктів протягом останніх кількох десятиліть можна легко пояснити - Камбоджа, Ліберія, Сьєрра-Леоне, Ангола, Конго, Дельта Нігера та Кот-д'Івуар, але не забезпечує чіткого пояснення деяких конфліктів (Ефіопія / Еритрея, Непал, Балкани, Ізраїль / Палестина) та не поясню відсутність конфліктів там, де вони мають бути - наприклад, Зімбабве чи Гвінеї.

Прихильники теорії мотивації використовують інший підхід. Найсучасніші та постійні дослідження факторів, що впливають на мотивацію, були зроблені Спеціальною групою політичної нестабільності (раніше відома як Державна група з невдач), група науковців, яка працює з 1994 року для збору та аналізу

даних про політичні режими та конфлікти у всьому світі. Його робота зосереджена, зокрема, на типі політичного режиму та його характеристиках.

Дослідження цільової групи визначає, що тип політичного режиму переважно є домінуючим чинником виникнення революцій, етнічних війн та несприятливих змін у суспільстві. Проте, тільки тип політичного режиму, як авторитаризм чи демократія, не є визначальним. По-перше, держави із сильним авторитарним режимом рідко схильні до конфліктів. Сильні демократії також не схильні до конфліктів, хоча вони не настільки стійкі, як автократії. Найбільш вразливими, є саме держави із погано вираженим режимом. Особливо сильний вплив на нестабільність є факціоналізм (factionalism) у політичному процесі. ("Факціонізм відбувається, коли в політичній конкуренції домінують етнічні групи, які регулярно конкурують за політичний вплив, щоб просувати інтереси членів цієї групи у політичних програмах. Факціонізм зазвичай зустрічається в нових демократіях»).[30]

У моделі робочої групи по суті є лише чотири незалежні змінні: тип режиму, дитяча смертність, індикатор "поганого сусідства", що вимірюється кількістю сусідніх держав, втягнутих в збройний громадянський чи етнічний конфлікт, і наявність чи відсутність дискримінації за ознакою державності. Виходячи з практики, дана модель може прогнозувати імовірність політичної нестабільності з точністю 80%.

Отже, наразі існує дві конкуруючі конфліктні теорії, що використовують кількісні показники. Перші беруть до уваги перш за все економічні фактори, другі – соціально-політичні. Прихильники різних конфліктних теорій часто критично ставляться до моделей один одного, - але, звичайно, світ є значно складнішим, ніж будь-яка з цих теорій, і актори, що займаються раннім попередженням, мають враховувати обидві теорії, для ефективної діяльності. Якщо ж світові провідні теоретичні дослідники не можуть дійти згоди до розуміння ймовірних причин та передумов для конфлікту та політичної

нестабільності, яким чином практики можуть розробляти ефективні механізми та моделі систем раннього попередження?

Підсумовуючи теоретичні дослідження, можна виділити два можливі шляхи вирішення проблеми ліквідації розриву між раннім попередженням та раннім реагуванням.

Для досягнення покладених на них цілей, нові системи раннього попередження повинні базуватися на наступних принципах:

- Системи мають розроблятися, виходячи зі своїх завдань та кінцевої мети. Для підвищення вірогідності виконання своїх безпосередніх рекомендацій, системи раннього попередження повинні заручатися підтримкою уповноважених осіб і органів, що приймають рішення, та долучати їх до своєї роботи. Якщо цього критерію не буде досягнуто на ранніх етапах системи, то не має ніякого практичного сенсу у вкладі додаткових зусиль та ресурсів у підвищення її точності та розвиток механізмів.

- Системи раннього попередження не повинні створюватися в ізоляції від практичної мети. Вони повинні супроводжувати певні конкретні механізми попередження конфлікту, тобто слугувати зв'язуючим сегментом між раннім попередженням та реагуванням.

Крім двох вищезазначених умов, Л. ван де Гор і С. Верстейген (van de Goor & Verstegen, 1999) визначили ряд методів, за допомогою яких можна більш ефективно використовувати результати аналізу.[45] Вони заявили:

1. Стандартизований аналіз повинен застосовуватися з метою:

- допомоги у визначенні та ранжуванні пріоритетних варіантів оперативного реагування;
- пошуку належної комбінації короткострокових, середньострокових та довгострокових проектів;
- здійснення постійної довгострокової діяльності, замість спонтанних ініціатив та ставок на миттєві успіхи;

- виявлення недоліків у існуючій стратегії та інструментах, їх адаптація та постійна розробка нових моделей.

2. Необхідним є наявність опису та оцінки ситуації, з точки зору існуючих політичних та технічних можливостей. Аналіз конфліктних ситуацій має проводитися таким чином, щоб отримати якомога більш ефективні рекомендації щодо втручання на політичному рівні. Мета аналізу має полягати не тільки у розуміння та передбачення конфлікту, а й у визначенні найбільш оптимальних заходів втручання у нього:

- Розуміння конфлікту вимагає аналізу, спрямованого на дослідження його процесів в загальному сенсі, а також конкретних контекстних умов кожної ситуації (політичний та соціальний контекст кожної конкретної країни, регіону);

- Прогнозування вимагає моніторингу та аналізу динамічних процесів, що відбуваються у суспільстві, а також критеріїв оцінки ризику (аналіз трендів);

- Втручання у конфлікт передбачає наявність знань про те, якими навиками та компетенціями володіє та чи інша організація, як саме політичні заходи відповідають різним вимогам та потребам у конфлікті, а також розуміння того, де і коли можливе застосування втручання.

Задля ефективного вирішення багатоманітного діапазону питань насильницьких конфліктів, необхідно створення цілого пакету гнучких та різнопланових механізмів. Проте з часом, характер конфліктів також змінюється, і тому і механізми попередження мають відповідати вимогам часу, та мати достатній рівень адаптивності та гнучкості. Однак, для досягнення цілі сталого миру, механізми також мають також набути і певної сталості.

Коли розглядаються можливі шляхи реагування на насильницький конфлікт, увага приділяється часто в першу чергу тому, які існують наявні інструменти і як їх можна оптимально використати, а не на тому, що потрібно зробити, щоб забезпечити ефективний результат (зв'язок спроможності до потреб). Відсутність чіткої комплексної стратегії, яка мала б визначати цілі реагування та ідентифікувати кроки до її досягнення, означає, що нинішній

підхід, почасти залишається фрагментарним. Вирішення цього стратегічного та планового дефіциту є одним з найбільш нагальних питань (49).

Існує також негативна тенденція, що зокрема може простежуватися у діяльності значної кількості миротворчих неурядових організацій, підходу до вирішення складних політичних питань технічними інструментами та патернами рішень. Такі дії можуть результатом некомпетентності, та нездатності до реальних дій, проте найгіршим варіантом, є використання технічних інструментів як виправдання бездіяльності та відсутності бажання політичного втручання. Звісно, деякі питання конфліктівирішення можуть бути вирішені технічно, проте постійне сліпе відштовхування від певних заготованих алгоритмів є не доцільним та шкідливим.

Наявність добрих намірів та щедрі обіцянки значать мало, якщо не вкладені певні ресурси та немає реальних намірів негайно допомогти народам, що постраждали від конфліктів. Втрата цінного часу може пояснюватися рядом факторів, що стосуються безпосередньо організаційної структури самих організацій, наявністю громіздких бюрократичних процедур, обмеженість ресурсів та засобів їх залучення тощо. Можливість системи швидко реагувати є критичною, коли конфлікт швидко розвивається та має все більш руйнівні наслідки. Пошук способів зробити механізми більш оперативною потребує сильної централізованості та координаційної здатності, що на сьогодні залишається складним для реалізації. (49).

Висновки до розділу 2:

Таким чином, поняття «системи раннього попередження конфліктів» використовується в контексті даної роботи, для визначення будь-якої діяльності, що направлена систематичний збір даних, їх аналіз та інтерпретація, а також вироблення рекомендацій щодо можливих дій, враховуючи оцінку ризику. Системи раннього попередження конфліктів класифікуються за своїми метою, способами збору інформації, її аналізу та інтерпретації, проте кожна з моделей

має виконувати ряд основних завдань, серед яких: визначення причин конфлікту, передбачення його початку та пом'якшення інтенсивності.

За характером механізмів, що використовує кожна конкретна система попередження конфліктів, розрізняють якісні, кількісні та моделі змішаного типу.

Якісні превентивні системи (qualitative early warning systems) спираються на діяльність аналітиків, які проводять постійний моніторинг конфліктної ситуації у конкретному визначеному регіоні.

Методологія кількісних систем попередження конфліктів включає використання математичного моделювання, а також систематичний збір та обробку емпіричної інформації за заданими критеріями.

Не зважаючи на характер механізмів, що використовується, всі системи раннього попередження мають стабільно виконувати циклічний ряд функцій: Збір даних за визначеними індикаторами (кількісних та/або якісних)

- 1) Аналіз зібраної інформації
- 2) Оцінка отриманих результатів, що має попереджувати та прогнозувати можливі сценарії виникнення конфліктів.
- 3) Складання докладного плану дій та рекомендацій
- 4) Доведення даних рекомендації до відома уповноважених осіб
- 5) Оцінка ефективності реагування

Будь-яке втручання впливає на хід розвитку конфлікту та трансформує його. Таким чином, якісна система раннього попередження має постійно відстежувати ці зміни, та корегувати план дій та рекомендацій у відповідності до актуального стану.

Для досягнення покладених на них цілей, та ліквідації розриву між раннім попередженням та реагуванням, нові системи раннього попередження повинні базуватися на наступних принципах:

- Системи мають розроблятися, виходячи зі своїх завдань та кінцевої мети. Для підвищення вірогідності виконання своїх безпосередніх рекомендацій,

системи раннього попередження повинні заручатися підтримкою уповноважених осіб і органів, що приймають рішення, та долучати їх до своєї роботи. Якщо цього критерію не буде досягнуто на ранніх етапах системи, то не має ніякого практичного сенсу у вкладі додаткових зусиль та ресурсів у підвищення її точності та розвиток механізмів.

- Системи раннього попередження не повинні створюватися в ізоляції від практичної мети. Вони повинні супроводжувати певні конкретні механізми попередження конфлікту, тобто слугувати зв'язуючим сегментом між раннім попередженням та реагуванням.

РОЗДІЛ 3: СВІТОВІ ПРАКТИКИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РАННЬОГО РЕАГУВАННЯ НА КОНФЛІКТИ. ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Отже, на сьогоднішній день створена величезна кількість систем раннього попередження, що відрізняються за своїми метою, завданням та механізмами. Для визначення максимально оптимальної моделі, що може бути імplementована в українське суспільство та ефективно виконувати свої функції, має бути проведений кейс стаді найбільш вдалого зарубіжного досвіду попередження конфліктів. У даному розділі будуть представлені приклади усіх видів систем раннього попередження, та виявлені їх слабкі та сильні сторони. Кінцевою метою, є формування ряду індикаторів, що можуть бути використані при побудуванні національної превентивної системи.

3.1 Кейс стаді систем раннього попередження конфліктів

Якісні превентивні системи (qualitative early warning systems) спираються на діяльність аналітиків, які проводять постійний моніторинг конфліктної ситуації у конкретному визначеному регіоні, аналізують її, та надають рекомендації щодо подальших дій уповноваженим особам, органам та організаціям.

Найвідомішими системами якісного попередження є групи аналітиків-спостерігачів, таких як Human Rights Watch, Amnesty international, та Міжнародна група попередження кризисів (International crisis group). Вони використовують безпосередньо на місцях, де є ризик виникнення збройного конфлікту, діяльність аналітиків або спеціальних агентів, які при активній взаємодії з місцевим населенням, збирають необхідні дані, та проводять інші моніторингові дослідження. Отримані рекомендації потім покладаються в основу лоббіювання ключових акторів, що уповноважені приймати рішення, щодо тієї чи іншої ситуації.

Кейс стаді 1. Міжнародна група попередження криз (International crisis group)

Міжнародна група попередження криз є однією з небагатьох організацій, що успішно справляється із основними проблемами систем попередження, що були озвучені у попередньому розділі, а саме розрив між попередженням та реагуванням, а також недостатня скоординованість мікро та макро рівнів, шляхом використання спрацьованих механізмів передачі інформації від місцевих представників та аналітиків, до керівництва вищого рівня.

Представники групи систематично проводять політичні зустрічі в регіональних та головних офісах, де проводяться наради з ключовими політиками, та можуть бути присутні аналітики на місцях. Це привабливий форум для того, щоб місцеві актори були почутими, і, більше того, щоб отримати доступ до важливої актуальної інформації. Організація також використовує засоби масової інформації для досягнення максимальної гласності та видимості, проте може і певною мірою впливати на їх діяльність, якщо вона може якимось чином погіршити наявну ситуацію.

Основною сильною стороною Міжнародної групи попередження криз є централізованість та чітка скоординованість дій, що можливо завдяки особливостям внутрішньої структури організації у формі пісочного годинника. Він складається з аналітиків на місцях, які перебувають у довгостроковій перспективі в певному регіоні, наприклад, в Центральній Азії, Африці, Південній Америці, особливо Колумбії, та на Балканах. Аналітики створюють на місці актуальні та докладні звіти про останні зміни в ситуації, які потім обробляються в центральних офісах організації, у Брюсселі, Парижі та Вашингтоні, де вони розподіляються серед 40 членів правління, що складаються з колишніх прем'єр-міністрів, міністрів закордонних справ та радників, які потім лобіюють рекомендації з ключовими політичними акторами. При чому, дані звіти виходять за межі абстрактного "щось потрібно зробити", але надають конкретні

розроблені політичні рекомендації з подальшим прогнозуванням, щодо майбутніх сценаріїв та їх можливих наслідків.

Основна ціль Міжнародної групи попередження криз полягає в тому, щоб якомога раніше і ефективніше попереджати тих, хто може вплинути на ситуацію, коли ризик виникнення нового або відновлення старого конфлікту може досягнути небезпечної межі. Особлива перевага даної організації в цьому відношенні полягає в тому, що вся її звітність і аналіз проводяться у польових умовах. За останніми підрахунками, в організації постійно працюють представники сорока трьох різних національностей, що говорять між собою на 50-ти різних мовах у 50-ти регіонах світу. Їх діяльність заснована на активній взаємодії із місцевими респондентами та органами, що дозволяє повною мірою зрозуміти культурний та соціальний контекст кожного конкретного регіону чи етносу. Наведемо декілька прикладів успішного досвіду організації:

«Дозвольте мені навести тільки два релевантні приклади нашої роботи. В Афганістані з 2002 року ми попереджаємо, що підхід «light footprint» був помилкою. Афганістан був так швидко «завойований» в 2001 році, через активну кооперацію місцевих польових командирів і бойовиків.

Однак, так як таліби ніколи не були остаточно переможені, а очікування населення наростали, тим не менш, пуштунський пояс на півдні був в значній мірі залишений напризволяще без військ, які потім були б зустрінуті з розпростертими обіймами. Тільки на початку 2006 року канадці і британці почали значним складом йти на південь. Нездатність швидко вивести міжнародних миротворців за межі Кабула згодом означала жахливу втрату моменту імпульсу. Дійсно, в цьому році в Афганістані налічується більш ніж в три рази більше іноземних військ, ніж в 2002 або 2003 році. Ці цифри повністю протилежні тому, що мало статися.

Міжнародна кризова група наполягала на тому, щоб на місцях було більше кадрів, щоб сприяти встановленню миру ще в 2002 році, коли вони були б із вдячністю прийняті місцевим населенням. Тоді не було потреби у складних

механізмах прогнозування, щоб передбачити наслідки цих політичних помилок - для цього потрібні були тільки хороші аналітики на місцях і в регіоні, з чітким розумінням історії конфлікту і динаміки розвитку подій.

Інший приклад - Сомалі. У минулому році ми випустили звіт, в якому попередили, що стратегія США в Сомалі, майже повністю заснована на контртерористичних засадах - була помилковою і ризикувала посилити проблему, яку вони намагалися вирішити.

Ми заявили: «Непродумані спроби обійти проблеми шляхом розміщення іноземних військ або підтримки однієї коаліції лідерів угруповань, загрожують не тільки дестабілізувати Сомалі, але і забезпечити родючий ґрунт для поширення джихадизму і терористичного насильства».

Ми також висунули пропозиції про те, як змінити стратегію - по суті, що ефективна політика по боротьбі з тероризмом повинна ґрунтуватися на комплексній взаємодії, наведеному на сприяння примиренню, відновленню держави і відродження основних соціальних послуг. На жаль, уряд США вирішив триматися своєї цілеспрямованої антитерористичної стратегії - в основному зосередженій на спробах завербувати деяких польових командирів, заплатити їм багато грошей і використовувати їх для боротьби зі зростаючим Союзом ісламських судів. Ця стратегія зіграла на руку судам, допомагаючи мобілізувати і консолідувати своїх прихильників проти, підтримуваного штатами, Альянсу за відновлення миру і боротьби з тероризмом, який незабаром був переможений.

Наше попередження може бути короткостроковим і довгостроковим. Ми випускаємо щомісячний бюлетень під назвою CrisisWatch, в якому, серед іншого, опитуються представники близько 70-ти країн і попереджається, де ситуація погіршилася і де існує ризик конфлікту в наступному місяці.

Наш основний продукт - це докладні звіти, які можуть прогнозувати ризик виникнення нових або відновлення старих конфліктів за кілька місяців або років.

Ці звіти публікуються на нашому веб-сайті і поширюються серед політиків і тих, хто на них впливає.» [57]

Таким чином, можна виділити наступні сильні сторони Міжнародної групи попередження криз:

- Ефективне використання засобів масової інформації та комунікації для своєчасного інформування значної кількості суб'єктів, або навпаки, замовчування певної інформації, що може підштовхнути конфлікт до ескалації
- Інформація збирається та аналізується експертами у польових умовах, безпосередньо у регіонах, де є загроза конфлікту, при активній взаємодії з місцевим населенням, що дозволяє максимально враховувати культурний контекст при виробленні рекомендацій.
- Налагоджені механізми оперативного доведення інформації та рекомендацій до відомих ключових політичних акторів, що уповноважені приймати рішення.

Що стосується слабких сторін, то можна припустити, що отримані в ході досліджень організації дані та розроблені рекомендації мають високу ступінь суб'єктивності, через переважну орієнтацію на якісні методи та на свідчення акторів, що не можуть бути повністю неупередженими, адже перебувають у місцях безпосереднього конфлікту та втягнуті у місцеві процеси та контекст. Також, можна відмітити відсутність значного політичного впливу, що можна винести з вищезгаданих кейсів.

На відміну від якісних механізмів, що спираються на «живих» аналітиків і експертів та збирають інформацію на місцях, кількісні системи раннього попередження (quantitative early warning systems) засновані на математичному моделюванні, та статистичному аналізі індикаторів конфлікту із кількісним значенням, які можна виміряти, порівняти та проаналізувати. Методологія кількісних систем попередження конфліктів включає використання математичного моделювання, а також систематичний збір та обробку емпіричної інформації за заданими критеріями.

За типологією, запропонованою американським дослідником Тедом Гарром, можна виділити також п'ять моделей систем кількісного попередження конфліктів:

1. Структурні моделі мають на меті визначення структурного контексту, а також передумов, за яких зазвичай можуть виникнути насильницькі конфлікти. Ці моделі, що також називаються причинно-наслідковими моделями або оцінкою ризиків. Використовуючи заздалегідь визначений перелік показників, вони досліджують причинно-наслідкові зв'язки між величинами конкретних індикаторів з однієї сторони, та об'єктом дослідження з іншої, незалежно від того, чи це державна дестабілізація або ризик для національних меншин. Основні дані, джерелом яких є вивчення досвіду попередніх конфліктів, використовуються для визначення величини індикатора, а також виявлення діапазону індикаторів. Користуючись мовою аналогій, в спробі зрозуміти, чому скло розбите, структурні моделі визначають такий індикатор, як ступінь ламкості.

Кейс стаді 2. Структурна модель «Меншини у небезпеці»

Основна гіпотеза проекту полягає в тому, що майбутнє насильницьке повстання буде ініційоване скоріш за все тими групами, які перебувають у найбільшому ризику. На сьогоднішній день існує чотири етапи проекту, що охоплюють період з 1993 року по теперішній час. Спочатку проект працював із 227-ми етнічними групами, на сьогодні ж їх кількість виросла до 285-ти. Національна меншина визначається як етнічна група, в країні проживання якої населення перевищує 500 000 осіб, а у самої групи населення має бути більше 100 000 чоловік або хоча б один відсоток населення країни. Умови, за яких група може підбурювати до насильницького повстання, є: колективний стимул, здатність до спільних дій та зовнішньої опозиції.

Колективна мотивація усвідомлення членами групами дискримінації, або інших утиснень у правах, що можуть бути викликані (а) втрата політичної автономії(б) існуюча політична, економічна або культурна дискримінація.

Груповий потенціал для колективних дій базується на почуття спільної ідентичності, яке в свою чергу, безпосередньо пов'язане зі ступенем відмінностей із групою, що приймає (host group). Даного питання також стосується наявність політичної організованості групи.

Групові можливості щодо вчинення колективних дій залежать від різних факторів; проте найголовнішими серед них є:

(а) час, що пройшов з моменту останньої суттєвої зміни у політичній структурі.

(б) суму наданої зовнішньої підтримки, матеріальної або символічної.

Проект поділяє світ на шість геополітичних регіонів: Західні демократичні держави та Японія (регіон 1), Східна Європа та колишній Радянський Союз (регіон 2), Азія і Тихий океан (регіон 3), Північна Африка та Близький Схід (регіон 4), Африка на південь від Сахари (регіон 4) та Латинської Америки та Карибського басейну (регіон 6).

Правила за якими формувалася та чи інша група були згадані вище, але, як і з більшості правил є свої виключення. Групова дискримінація та упередженість стосуються лише країн, де ці фактори стосуються і інших груп. Так наприклад, відмова у праві голосу має значення лише тоді, коли інші групи в країні володіють їм. Основною метою цих показників є визначення стану і статусу конкретної групи відносно інших, а не на абсолютних показниках. Також важливим є зв'язок тієї чи іншої дискримінації із груповою ідентичністю. Так, якщо група буде мобілізована, мобілізація має зосереджуватися на групових питаннях щодо інших груп або держави. Мобілізація як частина не етнічної кампанії (наприклад, ідеологічна) не відповідає мобілізації групи в контексті цього проекту.

2. Моделі прискорення (послідовні або ж процесуальні) беруть за основу методологію оцінки ризику, для виявлення пускових механізмів та процесів, що передують конфлікту та можуть провокувати його початок. Барбара Харфф зазначає, що кожному випадку геноциду або політициду передуює ряд певних

соціальних подій. (34) Потім ці події можна простежити у ретроспективі, та встановити хронологію початку того чи іншого конфлікту. Беручи за основу оцінку ризиків з урахуванням часових рамок, моделі прискорення ідентифікують послідовність дій, що ведуть до конфлікту з високою імовірністю. Використовуючи вищезгадану аналогію, з огляду на те, що скло є крихким, то якщо траєкторія каменю буде проходити крізь скло, то воно обов'язково розіб'ється. Прикладом такої моделі є Система даних по подіям у світі (GEDS).

3.Порогові моделі намагаються встановити певні закономірності та схожі риси конфліктів, шляхом аналізу даних про конкретні події, та виявлення схожих та відмінних рис різних конфліктів.

Кейс стаді 3. Метод: Кодування даних про події

Дослідник даного типу систем Шродт зазначає: «Подія – є по суті певною дією, як наприклад повідомлення "23 липня 1990 року: іракські газети обвинувачують міністра закордонних справ Кувейту в тому, що він є агентом США".[42] Ці дані отримуються від таких сервісів, як LEXIS / NEXIS, що опрацьовують та архівують інформацію, отриману від прес-служб через спеціально написані програми, такі як NEXIS SPIDER. Використовуючи логічні вирази (зв'язуючи терміни за допомогою AND, OR або NOT), програма може відібрати потрібні для аналізу дані, наприклад, у дослідженні Леванту (країн, що знаходяться на східному узбережжі Середземного моря) у 1979 - 1995 р. пошук обмежувався лише Ізраїлем, Йорданією, Єгиптом, Ліваном, Сирією, Палестиною, Кувейтом та Іраком. Будь-яке повідомлення із цими словами в заголовку завантажується та архівується. За цими критеріями було виявлено близько 100 000 подій, з яких п'ятдесят відсотків були релевантними цілям дослідження.

Після завантаження звіти перетворюються в текст, що може зчитуватися комп'ютером, наприклад: "900723 IRU KUW 122", тобто дата (23 липня 1990 року) Ірак Кувейт, обвинувачення (код 122). Існує декілька механізмів кодування, зокрема ті, що використовуються у програмах Військові поведінкові

кореляти (BCOW), База даних конфліктів і миру (COPDAB), Інтегровані дані для аналізу подій (IDEA) та Survey of Interaction World Events (WEIS). Система WEIS оцінює 22 основних кодів, які підрозділяються на 223 вторинних кодів, тобто 22 кластери, кожен з яких визначає певний діапазон дій, таких як «обвинувачення» (ACCUSE опорний код 12), які містять такі варіанти, як «викриття» (DENOUNCE вторинний код 122). Кожен з цих кодів має таку величину, як ті, що визначені в шкалі Гольдштейна. Наприклад, вищезгаданий вторинний код 122 (денонс) має негативну шкалу з -3.4, а вторинний код 071 (зовнішньоекономічна допомога (як подарунок та / або позика) у межах опорного коду 7 (винагорода) має позитивну шкалу в 7,4.

Що стосується швидкості та точності, то через останні події Канзаська система даних по подіям (KEDS) може кодувати до 45 подій на секунду. Друга система Текстовий аналіз, шляхом розширених інструкцій щодо заміщення (TABARI) досягає 3 000 подій на секунду залежно від потужності комп'ютера. Перевага подібних систем може бути помітна при порівнянні із ручним кодуванням, що становить приблизно 40 подій на людину в день. KEDS вдалося точно кодувати 91 відсоток новинного агенства Reuters.

Дані про події можуть потім використовуватися для різних способів аналізу: дедуктивно або індуктивно, шляхом факторного аналізу, аналізу дискримінантів, переліку кількості подій, кластеризації за змінними часу як змінної та кластеризації, з використанням альтернативних матриць.»

Майже всі кодування даних про події тепер автоматизовані. Шродт (2001) визначає п'ять основних переваг: порівняно низька вартість, спільне використання програмного забезпечення, відсутність упередженості, низька погрішність та, нарешті, можливість експериментувати з параметрами кодування. Оскільки більше не потрібно вводити код вручну, єдиною затратною є покупка джерела інформації. Що стосується погрішностей, вони можуть мати місце як в людському, так і в машинному кодуванні, наприклад: «у 1980-ті роки військові експерти з кодування зазвичай переоцінювали військовий потенціал

Китаю, так як вважали його великою комуністичною країною" (Laurance 1990), Подібні упередження можуть бути і в машинному кодуванні, проте на відміну від кодування людей, де є стільки позицій зміщення, скільки є кодувальників, є некритичними. Машинні погрішності мають певну перевагу, адже програму можна легко відредагувати, адаптувати параметри та перезапустити. Наприклад, у дослідженні Шродта країн Леванту, звужений пошук тривав приблизно три години.

Яка перевага використання даних про події у процесі аналізу та як її можна використовувати при ранньому попередженні? Знову ж таки, Шродт стверджує, що кодування може надати необхідні дані для "сфери дослідження, в якій є надлишок різноманітних теорій, проте вона потерпає від недостатньої кількості даних...це може задовольнити потребу у систематичному аналізі альтернативних теорій, що можуть пояснити той чи інший тип поведінки" [42]. Дані про події тепер застосовуються для раннього попередження, і головне припущення полягає в тому, що дані про події визначають кластер передумов, що передують фазі відкритого конфлікту. Ці фази або стадії конфлікту визначаються у відповідних системах, таких як ті, що визначені Комп'ютерною системою аналізу конфліктів (CASCON) яка поділяє конфлікт на сім фаз: 1)протиріччя, 2) конфлікт, 3) військові дії, 4)припинення військових дій, 5)конфлікт після закінчення воєнних дій, 6)протиріччя після воєнних дій, 7)постконфліктне врегулювання. Використовуючи все ту ж аналогію, модель не має на меті причини розбиття скла або навіть процесу, що веде до розбиття, проте, після перегляду багатьох випадків розбиття, ідентифікує послідовність передуючих факторів, що мають місце безпосередньо перед тим, як скло розіб'ється.

4.Кон'юнктурні моделі (або ж моделі збігу обставин) подібно до причинових моделей, оперують заздалегідь відібраними індикаторами, проте відрізняються від інших тим, що не намагаються зрозуміти їх значення та визначити величину, проте вивчають їх взаємодію та можливість поєднання. Ці моделі, як зазначає

розробник однієї з них Пітер Бреке (25), ще перебувають у рудиментарному стані і практично не застосовуються. Для вирішення проблем раннього попередження, ці моделі орієнтовані на виявлення кластеру подій, що мають передувати виникненню конфлікту. За аналогією зі склом, дана модель не зупиняється на визначенні ламкості скла та траєкторії польоту каменя, проте намагається зрозуміти, чи жбурнули камінь у скло цілеспрямовано, та чи залишалося воно при цьому нерухомим.

5. Моделі реагування, подібно до порогових, направлені не на виявлення причин конфліктів, а на визначення результатів впливу на нього та оцінку доцільності того чи іншого втручання. Як і в порогових моделях, модель відповіді не намагається визначити причину конфлікту, а скоріше, впливу різних втручань та їх відповідності до конфлікту. Основним продуктом діяльності даної моделі, є гіпотетичний сценарій того, що має відбутися, у відповідь на поєднання різних втручань.

Кейс стаді 4. Проект «Аналіз порушень недоторканості життя (LIVA)»

Мета проекту полягає у виявленні сигналів та ознак ескалації насильства, що може призвести до геноциду чи політициду. Таким чином, ціль моделі полягає у виявленні зв'язку між рівнем насильства та другорядними причинами, а також між порушенням недоторканності людського життя та інших видів порушень прав. Що стосується профілактичних заходів, LIVA націлена на відстеження впливу державного втручання та допомоги на рівень порушення: врахування ефективності різних стратегій реагування на різних рівнях порушення та відстеження впливу кампаній неурядових організацій на різні категорії порушників.

Дослідники проблем геноциду Хелен Фейн і Барбара Харфф взагалом дійшли згоди до того, які події можуть призвести до виникнення геноциду або політициду. Х. Фейн продовжує зосереджуватися на можливих засобах реагування на критичні моменти у ситуації. Індикатори, що розроблені в рамках теоретичної моделі, мають на меті прогнозування конфлікту, а не пояснення його

причин. Тестування моделей, таким чином, не повинно проводитися за тестуванням індикаторів (як робить Харфф), однак виявлені мають бути результати конкретного втручання та реагування. [45]

Деякі системи раннього попередження конфліктів можуть паралельно використовувати якісні та кількісні методики. Наприклад проект «Раннє виявлення напруги та пошук фактів» (FAST), ініційований за сприянням Швейцарського фонду миру, одночасно використовує безперервний моніторинг ситуації (якісний аналіз), аналіз даних по подіям (кількісний аналіз), зовнішню мережу експертів (зовнішня експертиза) та місію зі встановлення фактів (польові дослідження). Ці джерела стають основою для профільних результатів проекту:

- а) Характеристика рівня ризику у конкретній країні: базові дослідження, оцінка ризиків, варіанти можливого політичного курсу та допоміжні дані; б) регулярні оновлення (резюме, оцінка ризиків та допоміжні дані).

*Кейс стаді 5: Проект «Раннє виявлення напруженості та пошук фактів»
(FAST)*

1) Дослідження рівня ризику у країні

- Щорічний звіт FAST Country Risk Report представляє поглиблену базову оцінку ситуації в цільових країнах. Тут аналізуються основні, безпосередні та другорядні чинники, які можуть призвести до збройного конфлікту, перешкоджають його врегулюванню та зміцненню миру або надають можливість для деескалації.

- Основні показники, отримані в результаті цього аналізу, наведені в Довіднику аналітичного моніторингу, який використовується для щоденного спостереження та регулярних оновлень.

- Важливою особливістю щорічної оцінки є формулювання сценаріїв та детальних варіантів політики, що визначають загальну стратегію, етапи реалізації (включаючи перешкоди, що підлягають подоланню), а також конкретні інструменти та програми.

- Крім того, у звіті наводяться ключові актори та загальна інформація по країні (наприклад, хронологія подій, барометри напруженості, стратегічна інформація щодо політичних, економічних, екологічних, соціально-демографічних та військових аспектів країни).

2) FAST Оновлення

- Щоб постійно підтримувати у курсі клієнтів системи, щодо ситуації в країнах, де проводиться моніторинг, FAST надає щоквартальні звіти про оновлення ситуації на місцях. FAST Updates використовує реєстр аналітичного моніторингу як основу та зосереджує головну увагу на факторах, які або збільшують, або зменшують вірогідність збройного конфлікту. Звіти FAST Updates є дуже лаконічними та інформативними та не перевищують більше трьох сторінок тексту і надають лише основну допоміжну інформацію у формі короткої хронології основних подій та барометрів напруги.

Заслужують також уваги проекти, що формально не являються системами попередження конфліктів, проте відіграють важливу роль у виявленні передумов початку конфлікту, це так звані «мережеві проекти», як наприклад Управління ООН з координації гуманітарних питань. Подібні системи мають чітку координацію із центру, потребують затрати меншої кількості ресурсів, аніж ряд польових досліджень, а також надають можливість налагодження взаємодії між приватним та публічним секторами.. Ці мережі співпрацюють одна з одною, щоб поділитися польовими звітами та інформацією з міжурядових на неурядових організацій. Іншими прикладами таких мереж є Форум з раннього попередження та ранньої відповіді (FEWER), що базується в Лондоні, Система інформації та документації прав людини (HURIDOCs) та Мережа етнологічного моніторингу та раннього попередження (EAWARN).

Кейс стаді 6: Мережа етнологічного моніторингу та раннього попередження (EAWARN)

Основні види діяльності

- взаємодія шляхом електронного зв'язку між провідними фахівцями для поширення та обміну аналітичною інформацією
- регулярний аналіз етнополітичних ситуацій за допомогою звітів та аналітичних документів на основі місцевого та національного досвіду
- Розробка моделі етнологічного моніторингу та раннього попередження
- публікація бюлетенів, звітів та методичних матеріалів
- використання міжнародного досвіду та оновлення даних з аналізу конфліктів на щорічних семінарах та підтримання інших міжнародних контактів.
- консультування з провідними фахівцями з метою розробки системи врегулювання, що включала б використання процесуальних переговорів з різних питань конфліктних регіонів, а також підготовку та реалізацію програм у сфері національної політики

Таким чином, системи раннього попередження можна класифікувати за механізмами, які вони використовують у роботі, як це вказано нижче [табл. 2]

Table: Early Warning Methodologies			
Qualitative	Quantitative	Qualitative & Quantitative	Networks
LIVA	MAR	FAST	HEWS
ICG	State Failure Project	Interdisciplinary Research Programme on Root Causes of Human Rights Violations (PIOOM)	FEWER
Fund for Peace	Accelerators of Genocide		EAWARN
Canada Peacekeeping Initiative	Conflict Early Warning Project (CEWP)		HURIDOCs
Human Rights Watch	Cluster Analysis		Early Warning Network (EWNET)
Amnesty International	Protocol for the Analysis of Non-violent Conflict (PANDA)		Conflict Watch Inter Press Service
	Global Event Data Survey (GEDS)		
	Kansas Event Data Survey (KEDS)		
	Future of Global Interdependence (FUGI)		
	World Events Interaction Survey (WEIS)		

3.2 Перспективи створення національного превентивного механізму попередження конфліктів в Україні

Таким чином, проблемою раннього попередження конфліктів у світі займається ряд урядових та неурядових організацій, на базі яких розгорнуті широкомасштабні програми, що використовують значний спектр різноманітних механізмів. Серед них основними є:

1. Робоче об'єднання з вивчення причин війни (AKUF);
2. Модель імітації конфлікту (KOSIMO);
3. Стокгольмський міжнародний інститут по дослідженню миру (SIPRI);
4. Тематичні складові війни (ICOW);
5. Міждисциплінарна дослідницька програма з першопричин порушення прав людини (PIOOM);
6. Міжнародна група з попередження криз (ICG);
7. Human Rights Watch;
8. Раннє Виявлення напруженості та пошук Фактів (FAST);
9. Агентство США з міжнародного розвитку (USAID);
10. Система раннього попередження по даним з усього світу (GIEWS);
11. Система раннього попередження по електронній пошті (EEWS);
12. Модель "Майбутнє Загальної взаємозалежності" та інші.

Однією з найбільш відомих організацій, що зробила значний внесок у сферу раннього попередження конфліктів є Стокгольмський міжнародний центр досліджень миру (SIPRI). SIPRI використовує у своїй діяльності власну модель, що розроблена з метою превентивної політики щодо окремих найбільш потенційно небезпечних країн, а також відносно міжнародних та регіональних конфліктів. Модель має змішаний характер та поєднує в собі як використання бази статистичних даних, так і експертні оцінки, тим самим збільшуючи міру

достовірності прогнозів за рахунок використання довгострокових (зростання кількості насильницьких злочинів, вандалізм, протести, погрози або риторика погроз, зростання нападів на релігійній або етнічній основі тощо) та короткострокових індикаторів (показники злочинності у конкретних групах, безробіття, напруженість у стосунках між різними структурними частинами суспільства, особливості поведінки певної групи, тренди в законодавстві з прав меншин тощо).

При всій важливості довгострокових індикаторів регулярні короткострокові індикатори відіграють важливу роль, оскільки без спостережень за щоденною політичною, економічною ситуацією та подіями, що відбуваються, неможливо досягти більш-менш достовірних даних. Інформація SIPRI збирається он-лайн через регулярні анкетування. Кожного місяця анкета заповнюється визначеним колом місцевих експертів. Дуже важлива методологія складання анкет і відбір короткострокових індикаторів, які дозволяють отримувати реальну картину змін в політичній, економічній ситуації, міжетнічних відносинах, ситуації з дотриманням прав людини. Анкета включає кількісні питання, також у ній використовуються шкали вимірювання індикатора. Можуть бути включені якісні питання для загальної оцінки ситуації експертами.

SIPRI використовує власну модель індикаторів [табл.3]. Система SIPRI виділяє три типи індикаторів: рамкові дані, індикатори- акселератори і пускові механізми (трігери).

Категорія	Підкатегорія
1. Правосуддя та права людини	1.1. Правосуддя і верховенство права 1.2. Права людини 1.3. Цивільне суспільство і ЗМІ 1.4. Проміжні величини
2. Соціально-культурні фактори	2.1. Міжетнічна напруженість і поділ 2.2. Політична експлуатація відмінностей на етнічному, культурному ґрунті або на основі ідентичності 2.3. Структурні та історичні чинники

3. Ситуація у сфері внутрішньої безпеки	3.1. Демографія/тиск чинника населення 3.2. Неекономічний соціальний розвиток і регіональна нерівність 3.3. Криміналізація 3.4. Насильство, цілісність, внутрішні мігранти або біженці 3.5. Історія озброєних (наси́льницьких) конфліктів і структурна нестабільність 3.6. Недоліки інструментів та інститутів запобігання конфліктам, управління конфліктами і їх вирішення 3.7. Тип режиму і ситуація зі ЗМІ
4. Геополітична обстановка	4.1. Регіональна та міжнародна обстановка 4.2. Міжнародні зв'язки 4.3. Зовнішні (територіальні) диспути 4.4. Зовнішня підтримка та втручання
5. Збройні сили та безпека	5.1. Озброєння, стрілецька зброя 5.2. Витрати на військову галузь 5.3. Збройні сили та контроль території 5.4. Збройні сили, неконтрольовані державою
6. Природне середовище та управління ресурсами	6.1. Природні катастрофи та обмеженість природних ресурсів 6.2. Управління ресурсами 6.3. Проблематичні ресурси (нафта, алмази, золото) 6.4. Конкуренція за обмежені ресурси (наприклад, воду)
7. Управління та політична стабільність	7.1. Легітимність держави/режиму 7.2. Управління 7.3. Політична стабільність, опозиція і елітні групи 7.4. Тип політичного режиму 7.5. Корупція
8. Соціально-економічні фактори	8.1. Соціальний розвиток і рівність 8.2. Характеристика економіки та добробут 8.3. Економічна стабільність

Система SIPRI виділяє три типи індикаторів: рамкові дані, індикатори-акселератори і пускові механізми (трігери). Рамкові індикатори беруться зі статистичних даних; вони важливі для прогнозів можливих наслідків конфліктів. Особливо важливе значення мають акселератори і трігери, іншими словами, короткострокові індикатори. З врахуванням всіх чинників за певною формулою обчислюється конфліктний індекс.

Питанню дослідження моделей раннього попередження, що набули практичного застосування, присвячено багато робіт, які були розглянуті у даній роботі.

Загалом відомі моделі раннього попередження можна розділити на три категорії: причинні, прогнозні і загальні [табл. 4]. Деякі моделі зосереджують

свою увагу на слабкості держав, інші – на різних формах політичного насильства, таких як громадянська війна, війна на етнічному підґрунті, тероризм, політицид; деякі моделі фокусуються на змінах у формі правління держави, в той час як інші спрямовані на більш складніші форми політичної нестабільності та враховують насильство на політичній основі, державні перевороти, різкі зміни форми правління, повалення центральної влади, провал держави тощо.

Кожна модель використовує певну систему індикаторів, що отримуються як з відкритих джерел, так і на основі експертного оцінювання.

Частина моделей розглядає державу як частину глобальної системи, інші ж моделі розглядають підсистему сукупності держав у розрізі регіону. Таким чином, незважаючи на різницю у виборі методології, показників і характеристик, розглянуті моделі досягли певного консенсусу в питанні вимірювання можливості виникнення конфлікту для більшості держав, що утворюють світову систему.

На основі аналізу цих моделей сформовано систему індикаторів раннього попередження [табл. 5], які можуть допомогти провести макросистемний аналіз державного і соціального стану у певній країні. Система індикаторів умовно поділяється на чотири категорій: безпека, політика, економіка, соціальна сфера.

БЕЗПЕКА	ПОЛІТИКА	ЕКОНОМІКА ТА ТОРГІВЛЯ	СОЦІАЛЬНА СФЕРА ТА ДЕМОГРАФІЯ
1.Збройні конфлікти у сусідніх країнах 2.Поточний збройний конфлікт та/або політична нестабільність	1) Громадянські свободи 2) Політичні права 3) Незалежність ЗМІ 4) Підзвітність влади	1) Відкритість торгівлі 2) Продовольча безпека 3) Експорт товарів та послуг	1. Кількість та густота населення 2. Етнічний розподіл 3. Релігійний розподіл 4. Очікувана тривалість життя

3.Історія збройних конфліктів	5) Нестабільність формування держави	4) Торгівля з сусідніми країнами та регіонами	5. Доступність послуг в галузі охорони життя
4.Тероризм	6) Рівень корупції	5) Глобальний та регіональний розподіл доходів	6. Темпи зростання населення
5.Мирні роки (кількість)	7) Діаспори	6) ВВП на душу населення та темпи його зростання	7. Темпи зростання урбанізації
6.Стан безпеки людини протягом останніх 25-ти років	8) Військове управління	7) Іноземна допомога. Прямі інвестиції	8. Населення, зайняте у сільському господарстві
7.Урядові репресії протягом останніх 15-ти років	9) Термін перебування на посаді лідера	8) Загальна сума обслуговування боргу	9. Загальний рівень зайнятості населення
8.Непідконтрольні території	10) Політичні перевороти	9) Державне регулювання бізнесу	10. Площа території
9.Підтримка інших країн	11) Членство в міжнародних організаціях,	10) Рівень інфляції	11. Площа орних земель
10.Міжнародні суперечки	12) Група недержавних організацій	11) Дефіцит бюджету	
11.Військовий персонал	13) Самовизначення етнічних груп, наявність дискримінації	12) Експорт/імпорт нафти	
12.Військові витрати	14) Розвиненість політичних еліт	13) Природні ресурси	
13.Поставки зброї	15) Антиурядові демонстрації	14) Неформальна економіка	
14.Біженці з країни	16) Фракційність	15) Рівень безробіття та бідності	
15.Прийняті біженці	17) Перехідний режим		
16.Тип місцевості			

Особливо інформативною дану систему індикаторів робить те, що, незважаючи на відмінності в цільовому стані, моделі охоплюють зазвичай подібні комбінації показників.

Висновки до розділу 3

В даному розділі був застосований метод кейс стаді, для аналізу досвіду закордонних організацій в частині теоретичних і практичних досягнень з раннього попередження та раннього реагування на конфлікти та надані практичні рекомендації, щодо створення національного превентивного механізму. На основі аналізу механізмів існуючих систем раннього попередження, зокрема моделі, що використовує Стокгольмський міжнародний центр досліджень миру (SIPRI), сформовано систему індикаторів, які можуть допомогти провести макросистемний аналіз державного і соціального стану у країні, для проведення подальших превентивних заходів. Система індикаторів умовно поділяється на чотири категорій: безпека, політика, економіка та торгівля, соціальна сфера та демографія.

Виходячи з вищевикладеного, можна дійти до висновку, що для створення ефективної національної превентивної системи, необхідним є синтез підходів усіх згаданих моделей, шляхом створення єдиної моніторингової системи, що поєднувала б найкращі сторони кожної з систем із врахуванням місцевого контексту.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

В ході написання даної магістерської дисертаційної роботи було досягнуто мету, що була поставлена перед автором на початку роботи. В межах даної роботи був проведений поглиблений аналіз досвіду закордонних організацій в частині теоретичних і практичних досягнень з раннього попередження та

раннього реагування на конфлікти та надані практичні рекомендації, щодо створення національного превентивного механізму. На основі аналізу механізмів існуючих систем раннього попередження сформовано систему індикаторів, які можуть допомогти провести макросистемний аналіз державного і соціального стану у країні, для проведення подальших превентивних заходів. Система індикаторів умовно поділяється на чотири категорій: безпека, політика, економіка та торгівля, соціальна сфера та демографія.

Відповідно до мети дослідження перед автором було поставлено ряд задач, які були виконані в ході роботи над магістерською дисертацією.

У даній роботі були наведені та проаналізовані чисельні теорії та підходи щодо розуміння природи конфлікту, його причин та можливості попередження. Виходячи із вище викладеного, автор дійшов до висновку, що соціальний конфлікт має дуалістичну природу. З однієї сторони, це певна патологія, пухлина на соціальному організмі, що загрожує своїм існування її нормальному розвитку та функціонуванню. Конфлікт виникає із акумуляції невирішених проблем та поглиблення протиріч між групами, через недбале та неуміле політичне управління, і його можливо і необхідно попереджувати, шляхом вдосконалення суспільної системи, та досягненням соціальної справедливості.

З іншої точки зору, яку розвивали представники так званої позитивно-функціоналістичної школи, конфлікти є невід'ємною та важливою частиною соціального буття. Він закладений у природу взаємовідносин людського суспільства, і виступає певного роду рушійною силою модернізації та соціальних змін. Мотивація сторін, що вступають у конфліктні відносини, полягає у загостренні антагоністичних протиріч, що зумовлені відмінностями норм, цінностях, позиціях та інтересах, та неможливості подальшого мирного співіснування. Позитивісти також виділяли ряд позитивних функцій конфлікту, серед яких є стабілізація соціальної рівноваги, переоцінка та зміна застарілих норм та цінностей, а також він виконує функцію сублімації невдоволеності, відіграючи роль своєрідного «клапану випускання напруги».

Однак, будь-який соціальний конфлікт має і ряд негативних наслідків. Якщо не вживати цілеспрямованих заходів щодо управління конфліктом, та зниженням його руйнівного впливу, він може загрожувати інтеграції суспільства, а також змінювати або навіть повністю руйнувати сформовані соціально-політичні інституції та структури. Щоб не допустити розростання меж конфлікту та мінімізувати негативні наслідки, необхідно вчиняти активні дії, які мають бути направлені на прогнозування, своєчасне виявлення та попередження такої ситуації.

Прогнозування конфлікту передбачає сукупність діяльності, направленої на своєчасну ідентифікацію передумов виникнення конфлікту, шляхом екстраполяції на перспективний хід розвитку соціальної системи минулого досвіду. Зважаючи на складну структуру конфлікту, та гостру залежність від суб'єктивної інтерпретації отриманих результатів, прогноз не може бути абсолютно точним та об'єктивно відображати соціальну дійсність, проте він є необхідним для попередження конфліктної ситуації.

Також, в ході роботи були концептуалізовані наступні поняття:

«Попередження конфлікту» – це діяльність, направлена на безпосередній вплив на соціальну систему, з метою повного або часткового недопущення конфліктної ситуації та запобігання її руйнівним наслідкам. Приводом для виникнення конфлікту може стати будь-яке незначне протиріччя, проте причини лежать у глибоких та невирішених проблемах. Для своєчасного попередження та ефективного впливу на хід конфлікту, необхідні вивчення та аналіз цих причин.

«Попередження конфлікту» полягає у цілеспрямованому впливі на структурні елементи соціальної системи, з метою усунення існуючих протиріч. Усунення корінних причин та передумов конфлікту є найбільш ефективним способом впливу. Превентивна діяльність включає в себе активні дії уповноважених суб'єктів щодо наявних елементів конфлікту до його ескалації та початку відкритого збройного протистояння. Проте, зважаючи на те, що більшість соціальних конфліктів виникають з природних відносин суспільного

організму, та є неминучими і навіть необхідними для нормального його функціонування, не являється можливим повне викорінення їх можливості. Розуміння функціональної необхідності та конфліктів та вивчення їх причин, робить можливим прогнозування часу та області їх можливого розповсюдження.

Поняття «системи раннього попередження конфліктів» використовується в контексті даної роботи, для визначення будь-якої діяльності, що направлена систематичний збір даних, їх аналіз та інтерпретація, а також вироблення рекомендацій щодо можливих дій, враховуючи оцінку ризику. Системи раннього попередження конфліктів класифікуються за своїми метою, способами збору інформації, її аналізу та інтерпретації, проте кожна з моделей має виконувати ряд основних завдань, серед яких: визначення причин конфлікту, передбачення його початку та пом'якшення інтенсивності.

Поняття «раннє реагування» включає в себе ініціативи, що можуть бути застосовані в ході латентної стадії конфлікту, з метою його часткового або повного обмеження, врегулювання або трансформації.

Під поняттям «механізм» розуміється такі елементи систем раннього попередження, як збір, обробка та аналіз даних. Для ефективного функціонування системи, необхідна чітка та стабільна взаємодія даних компонентів. Термін «модель» визначає своєрідний різновид розробленої на теоретичному рівні системи, що аналізує певні події та явища соціального буття, використовуючи обрані у дослідженні індикатори.

Також, була проведена класифікація систем раннього попередження та наведені приклади кожного виду. За характером механізмів, що використовує кожна конкретна система попередження конфліктів, розрізняють якісні, кількісні та моделі змішаного типу.

Якісні превентивні системи (qualitative early warning systems) спираються на діяльність аналітиків, які проводять постійний моніторинг конфліктної ситуації

у конкретному визначеному регіоні, аналізують її, та надають рекомендації щодо подальших дій уповноваженим особам, органам та організаціям.

Найвідомішими системами якісного попередження є групи аналітиків-спостерігачів, таких як Human Rights Watch, Amnesty international, та Міжнародна група попередження кризисів (International crisis group). Вони використовують безпосередньо на місцях, де є ризик виникнення збройного конфлікту, діяльність аналітиків або спеціальних агентів, які при активній взаємодії з місцевим населенням, збирають необхідні дані, та проводять інші моніторингові дослідження. Отримані рекомендації потім покладаються в основу лоббіювання ключових акторів, що уповноважені приймати рішення, щодо тієї чи іншої ситуації.

Механізми кількісних систем раннього попередження (quantative early warning systems) засновані на математичному моделюванні, та статистичному аналізі індикаторів конфлікту із кількісним значенням, які можна виміряти, порівняти та проаналізувати. Методологія кількісних систем попередження конфліктів включає використання математичного моделювання, а також систематичний збір та обробку емпіричної інформації за заданими критеріями.

За типологією, запропонованою американським дослідником Тедом Гарром, можна виділити також п'ять моделей систем кількісного попередження конфліктів:

Структурні моделі мають на меті визначення структурного контексту, а також передумов, за яких зазвичай можуть виникнути насильницькі конфлікти. Ці моделі, що також називаються причинно-наслідковими моделями або оцінкою ризиків. Використовуючи заздалегідь визначений перелік показників, вони досліджують причинно-наслідкові зв'язки між величинами конкретних індикаторів з однієї сторони, та об'єктом дослідження з іншої, незалежно від того, чи це державна дестабілізація або ризик для національних меншин. Основні дані, джерелом яких є вивчення досвіду попередніх конфліктів,

використовуються для визначення величини індикатора, а також виявлення діапазону індикаторів.

Моделі прискорення (послідовні або ж процесуальні) беруть за основу методологію оцінки ризику, для виявлення пускових механізмів та процесів, що передують конфлікту та можуть провокувати його початок. Беручи за основу оцінку ризиків з урахуванням часових рамок, моделі прискорення ідентифікують послідовність дій, що ведуть до конфлікту з високою імовірністю.

Порогові моделі намагаються встановити певні закономірності та схожі риси конфліктів, шляхом аналізу даних про конкретні події, та виявлення схожих та відмінних рис різних конфліктів.

Кон'юнктурні моделі (або ж моделі збігу обставин) подібно до причинових моделей, оперують заздалегідь відібраними індикаторами, проте відрізняються від інших тим, що не намагаються зрозуміти їх значення та визначити величину, проте вивчають їх взаємодію та можливість поєднання. Для вирішення проблем раннього попередження, ці моделі орієнтовані на виявлення кластеру подій, що мають передувати виникненню конфлікту.

Моделі реагування, подібно до порогових, направлені не на виявлення причин конфліктів, а на визначення результатів впливу на нього та оцінку доцільності того чи іншого втручання. Як і в порогових моделях, модель відповіді не намагається визначити причину конфлікту, а скоріше, впливу різних втручань та їх відповідності до конфлікту. Основним продуктом діяльності даної моделі, є гіпотетичний сценарій того, що має відбутися, у відповідь на поєднання різних втручань.

Зроблено висновки про можливість застосування вищевказаних моделей для імплементації у національну превентивну систему, шляхом створення єдиної моніторингової системи, що поєднувала б найкращі сторони кожної з систем із врахуванням місцевого контексту.

На основі глибокого аналізу існуючих систем раннього попередження, зокрема моделі, що використовує Стокгольмський міжнародний центр

досліджень миру (SIPRI), було сформовано систему індикаторів, що можуть бути використані при побудові національної системи раннього попередження конфліктів

Також, шляхом аналізу теоретичних досліджень у сфері попередження конфліктів, були виявлені основні недоліки та прогалини та надано практичні рекомендації щодо їх подолання.

Для досягнення покладених на них цілей, та ліквідації розриву між раннім попередженням та реагуванням, національна система попередження конфліктів має базуватися на наступних принципах:

- Системи мають розроблятися, виходячи зі своїх завдань та кінцевої мети. Для підвищення вірогідності виконання своїх безпосередніх рекомендацій, системи раннього попередження повинні заручатися підтримкою уповноважених осіб і органів, що приймають рішення, та долучати їх до своєї роботи. Якщо цього критерію не буде досягнуто на ранніх етапах системи, то не має ніякого практичного сенсу у вкладі додаткових зусиль та ресурсів у підвищення її точності та розвиток механізмів.
- Системи раннього попередження не повинні створюватися в ізоляції від практичної мети. Вони повинні супроводжувати певні конкретні механізми попередження конфлікту, тобто слугувати зв'язуючим сегментом між раннім попередженням та реагуванням.

Дана робота яскраво демонструє необхідність подальшого дослідження проблем раннього попередження та раннього реагування із метою подальшого вдосконалення існуючих систем та забезпечення сталого миру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Література українською та російською мовами:

1. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. — К.: Основи. 2000. — 239 с.
2. Вебер М. Избранные произведения. М.: Прогресс, 1990, 808 ст.
3. Гобс Томас. Левіафан Пер. з англ.-К.; Дух і Літера, 2000, 606 ст.
4. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта // Социологические исследования. 1994
5. Дробижева Л.М. Гражданская идентичность как условие ослабления этнического негативизма // – 2017. Режим доступа:
<https://cyberleninka.ru/article/n/grazhdanskaya-identichnost-kak-uslovie-oslableniya-etnicheskogo-negativizma>
6. Дюркгейм Е. Про поділ суспільної праці. М.: Наука, 1991. 244ст.
7. Игнатова Т. В., Перевозкин Л. М. Социологический мониторинг в системе муниципального управления: вопросы теории и практики // Среднерусский вестник общественных наук. – 2012. Режим доступа:
<http://docplayer.ru/59383631-Srednerusskiy-vestnik-obshchestvennyh-nauk.html>
8. Кобзева С.В. Медиа-мониторинг кризисов и конфликтов: методология и техники // Полис. Политические исследования. – 2008. – № 1. Режим доступа: <http://www.politstudies.ru/article/3936>
9. Косова Ю. Социология Людвиг Гумпловича, диссертация кандидата социологических наук, С-Пг, 2002. Режим доступа:
<http://cheloveknauka.com/sotsiologiya-lyudviga-gumplovicha>
10. Л.А.Козер Функции социального конфликта.// Американская социологическая мысль.- М.- 1996.С.542-556.

- 11.Макіавелі Ніколло. Флорентійські хроніки; Державець/Пер.з іт. А. Перепаді; Харків: Фоліо,2007. 511ст.
- 12.Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. – 2-е изд. – Т. 4»: Государственное издательство политической литературы; М.; 1955 Режим доступа: <https://www.marxists.org/russkij/marx/cw/index.htm>
- 13.Савченко И. А. Социальный диалог в современном государственном управлении: технологический подход // Вестник Пермского университета. Серия: Политология. – 2013. – № 3..
- 14.Фарман И. П. Мониторинг как метод исследований и представления знаний // Философия науки и техники. – 2012. – № 1. Ст. 256-269
- 15.Хайкин С. Р., Бережкова С. Б. Социологический мониторинг межнациональных и межконфессиональных отношений Федерального агентства по делам национальностей // Мониторинг общественного мнения: Экономические и социальные перемены. – 2016. – № 5. Режим доступа: https://wciom.ru/fileadmin/file/monitoring/2016/135/2016_135_07_Haikin.pdf
- 16.Харитоновна Е. М. Мониторинг этнополитической конфликтности // Вестник Пермского университета. Серия: Политология. – 2016. – № 4. Режим доступа: <http://press.psu.ru/index.php/polit/article/viewFile/1664/1240>
- 17.Шарков Ф. И. Теоретико-методологические и методические основы построения функционирования систем социального мониторинга // Труд и социальные отношения. – 2015. –№ 1. 17-22 ст.

Література іноземними мовами

- 19 Adelman, H. forthcoming. Early Warning and Conflict Management in Zaire: March 1996 – March 1997. Adelman, Howard and Astri Suhrke 1996. „Early Warning and Conflict Management,” Emergency Assistance to Rwanda, op.cit.
- 20 Alker, Hayward R., Ted Robert Gurr and Kumar Rupesinghe (eds.) 2001. Journeys through Conflict: Narratives and Lessons, Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.

- 21 Austin, Alex, Martina Fischer and Oliver Wils (eds.) 2003. Peace and Conflict Impact Assessment. Critical Views on Theory and Practice, Berlin: Berghof Research Center for Constructive Conflict Management.
- 22 Azar, E. 1982. The Codebook of The Conflict and Peace Data Bank, College Park: Center for International Development, University of Maryland.
- 23 Birckenbach, H. M. 1999. „Warum kein Krieg? Ein Beitrag zur Kriegsursachenanalyse,“ in Thomas Greven and Oliver Jarasch (eds.), Für eine lebendige Wissenschaft des Politischen. Umweg als Methode (Festschrift für Ekkehart Krippendorff), Frankfurt/M: Suhrkamp, 151-165.
- 24 Blénesi, É. 1998. Ethnic Early Warning Systems and Conflict Prevention, Global Security Fellows Initiative, Occasional Paper No. 11.
- 25 Brecke, P. 2000. Risk Assessment Models and Early Warning Systems, Arbeitsgruppe: Internationale Politik (at <http://skylla.wz-berlin.de/pdf/2000/p00-302.pdf>).
- 26 Carment, D. and Garner, K. 1999. „Conflict Prevention and Early Warning: Problems, Pitfalls and Avenues for Success in Canadian Foreign Policy,“ Principal Investigator, Winter 1999, 103-118.
- 27 Chojnacki, S. and W.-D. Eberwein 2001. Scientific necessity and political utility. A comparison of data on violent conflicts, Paper for the Uppsala Conference on Data Collection June 8-9, 2001, Uppsala (revised update: <http://skylla.wz-berlin.de/pdf/2001/p01-304.pdf>).
- 28 Collier, P and A. Hoeffler 2000. Greed or Grievance in Civil Wars (Draft paper).
- 29 Conrad, B. and K. Schlichte 2000. Quantitative Research: Four Limits and One Alternative, paper presented at the Uppsala Conflict Data Conference 8-9 June 2000.
- 30 Davis, J. and T. Gurr (eds) 1998. Preventive Measures, New York, NY: Rowman & Littlefield.

- 31 Fisher, R J. and L. Keashly, 1991. „The Potential Complementarity of Mediation and Consultation within a Contingency Model of Third Party Intervention,“ *Journal of Peace Research* (special Issue on International Mediation), Vol. 28.
- 32 FitzGerald J. 1999. Contemporary Cargo Cults, on <http://www.coolth.com/cargo.htm>.
- 33 Gurr, T. 1996. „Victims of the State: Genocides, Politicides and Group Repression from 1945 to 1995,“ in A.
- 34 J. Jongman (ed.), *Contemporary Genocides: Causes, Cases, Consequences*, Leiden: PLOOM/ University of Leiden.
- 35 Harff 1998. „Early Warning of Humanitarian Crises: Sequential Models and the Role of Accelerators,“ in Davis & Gurr (eds.), *op. cit.*
- 36 Joint Evaluation of Emergency Assistance to Rwanda 1996. *The International Response to Conflict and Genocide: Lessons from the Rwanda Experience*, Copenhagen: DANIDA.
- 37 Laurance, E. 1990. „Event Data and Policy Analysis,“ *Policy Sciences*, 23, 111-132.
- 38 Levine, R.M. 1999. „Rethinking bystander non-intervention: social categorisation and the evidence of witnesses at the James Bulger murder trial,“ *Human Relations*, 52, 1133-1155.
- 39 Lund, M. 1996. *Preventing Violent Conflict: A Strategy for Preventive Diplomacy*, Washington, DC: United States Institute of Peace Press.
- 40 Machado, Lourenco & Silva 2000. „Facts, Concepts, and Theories: The Shape of Psychology’s Epistemic Triangle,“ *Behaviour and Philosophy*, 28, 1-40.
- 41 Mill J.S. 1986. *A System of Logic*, Classworks.
- 42 Paffenholz, T. & L. Reyhler (eds.) 2000. *Peacebuilding. A Field Guide*, Boulder Co: Lynne Rienner Publishers.
- 43 Schrod, P. A., E. Simpson and D. Gerner 2001. *Monitoring conflict using automated coding of newswire reports: a comparison of five geographical regions*, Paper presented at Uppsala Conference. *Identifying Wars*, 8-9th June 2001.

- 44 Schrodtt, P. A. and D. J. Gerner 1998. „Cluster Analysis as an Early Warning Technique for the Middle East, 1979-1996,“ in John Davies and Ted R. Gurr (eds.), Risk Assessment and Crisis Early Warning Systems, New York: Rowman and Littlefield, 95-107.
- 45 Staub, E. 1999. „The origins and prevention of genocide, mass killing, peace and conflict,“ Journal of Peace Psychology, 5, 303-336.
- 46 Swiss Peace Foundation (ed.) 2001. FAST – Early Recognition of Tension and Fact Finding, Bern: Swiss Peace Foundation.
- 47 van de Goor, L & S. Verstegen 1999. Conflict Prognostication: Part 1 Bridging the Gap from Early Warning to Early Response, The Hague: Netherlands Institute of Internal Relations.
- 48 van Tongeren, P. & A. Galama 2002. Towards Better Peacebuilding Practice: On Lessons Learned, Evaluation Practices and Aid and Conflict, Utrecht: European Center for Conflict Prevention.
- 49 Walraven, K. van (ed.) 1998. Early Warning and Conflict Prevention. Limitations and Possibilities, The Hague: Kluwer Law International.
- 50 Winch, Peter. 1958. The Idea of a Social Science and its relation to philosophy, London: Routledge.
- 51 Zeeuw, J. (2001) Building Peace in War Torn Societies: From Concept to Strategy. Netherlands Institute of International Relations „Clingendael“, Conflict Research Unit, 2001.

Електронні джерела

- 52 A Strategy for Conflict Prevention and Management in the Mediterranean
Інтернет ресурс, Режим доступу –
[<https://www.raco.cat/index.php/revistacidob/article/viewFile/28043/27877>]
- 53 An Internet-Based Early Warning Indicators System for Preventive Policy.
Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) [electronic recourse].
Available at: http://www.sipri.org/databases/first/early_warning/wp1.

- 54 Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict, Preventing Deadly Conflict: Final Report. - Washington, DC Режим доступа - https://www.carnegie.org/media/filer_public/b2/0e/b20e1080-7830-4f2b-9410-51c14171809b/ccny_report_1997_ccpdc_final.pdf
- 55 Conflict society: understanding the role of civil society in conflict Global Change, Peace & Security Vol. 21, No. 2, June 2009, 201–217. Интернет ресурс. Режим доступа [https://eprints.luiss.it/127/1/2009Conflict_Soc-GCPS-Proofs.pdf]
- 56 Hobbes's Error, and Problems with Social Contract Theory Michael Robert Caditz Follow Vancouver Island University, Nanaimo, BC Dec 31, 2016 Режим доступа - <https://medium.com/@MichaelRobertCaditz/hobbess-error-and-problems-with-social-contract-theory~bec8bf7ae13c>
- 57 Kenneth Boulding: A Legacy of Ideas By Guy Burgess February 1994 Режим доступа –[https://www.beyondintractability.org/library/kenneth-boulding-legacy-ideas]
- 58 Machiavelli's View of Human Nature AND rELIGION Fri, 06 Oct 2017 [Электронный ресурс] Режим доступа – [https://www.ukessays.com/essays/politics/machiavellis-view-human-nature-4275.php]
- 59 The Challenge of Anticipating Conflict Nick Grono. 11 Nov 2006, URL <https://web.archive.org/web/20100808235619/http://www.crisisgroup.org/en/publication-type/speeches/2006/the-challenge-of-anticipating-conflict.aspx>
- 60 THE EXPLANATION OF CONFLICT IN HOBBS'S LEVIATHAN Pärtel Piirimäe St. John's College, Cambridge TRAMES, 2006, 10(60/55), 1, 3–21

ДОДАТКИ

Табл 1. «Цикл СРПК»

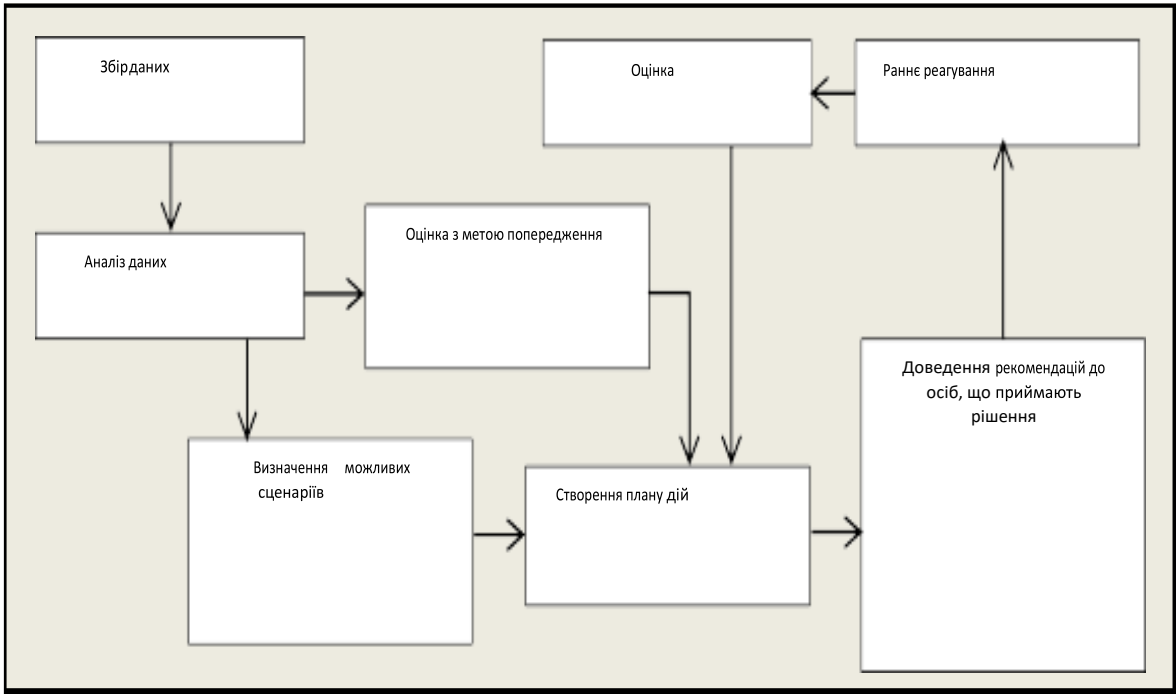

Табл.2 «Класифікація СРПК за механізмами»

Table: Early Warning Methodologies			
Qualitative	Quantitative	Qualitative & Quantitative	Networks
LIVA	MAR	FAST	HEWS
ICG	State Failure Project	Interdisciplinary Research Programme on Root Causes of Human Rights Violations (PIOOM)	FEWER
Fund for Peace	Accelerators of Genocide		EAWARN

Canada Peacekeeping Initiative	Conflict Early Warning Project (CEWP)		HURIDOCs
Human Rights Watch	Cluster Analysis		Early Warning Network (EUNET)
Amnesty International	Protocol for the Analysis of Non-violent Conflict (PANDA)		Conflict Watch Inter Press Service
	Global Event Data Survey (GEDS)		
	Kansas Event Data Survey (KEDS)		
	Future of Global Interdependence (FUGI)		
	World Events Interaction Survey (WEIS)		
	Conflict & Peace Data Bank (COPDAB)		

Табл. 3 «Індикатори SIPRI»

Категорії	Підкатегорії
1. Правосуддя та права людини	1.5. Правосуддя і верховенство права 1.6. Права людини 1.7. Цивільне суспільство і ЗМІ 1.8. Проміжні величини
2. Соціально-культурні фактори	2.4. Міжетнічна напруженість і поділ 2.5. Політична експлуатація відмінностей на етнічному, культурному ґрунті або на основі ідентичності 2.6. Структурні та історичні чинники
3. Ситуація у сфері внутрішньої безпеки	3.8. Демографія/тиск чинника населення 3.9. Неекономічний соціальний розвиток і регіональна нерівність 3.10. Криміналізація 3.11. Насильство, цілісність, внутрішні мігранти або біженці 3.12. Історія озброєних (насильницьких) конфліктів і структурна нестабільність 3.13. Недоліки інструментів та інститутів запобігання конфліктам, управління конфліктами і їх вирішення 3.14. Тип режиму і ситуація зі ЗМІ
4. Геополітична обстановка	4.5. Регіональна та міжнародна обстановка 4.6. Міжнародні зв'язки 4.7. Зовнішні (територіальні) диспути 4.8. Зовнішня підтримка та втручання

5. Збройні сили та безпека	5.5. озброєння, стрілецька зброя 5.6. Витрати на військову галузь 5.7. Збройні сили та контроль території 5.8. Збройні сили, неконтрольовані державою
6. Природне середовище та управління ресурсами	6.5. Природні катастрофи та обмеженість природних ресурсів 6.6. Управління ресурсами 6.7. Проблематичні ресурси (нафта, алмази, золото) 6.8. Конкуренція за обмежені ресурси (наприклад, воду)
7. Управління та політична стабільність	7.6. Легітимність держави/режиму 7.7. Управління 7.8. Політична стабільність, опозиція і елітні групи 7.9. Тип політичного режиму 7.10. Корупція
8. Соціально-економічні фактори	8.4. Соціальний розвиток і рівність 8.5. Характеристика економіки та добробут 8.6. Економічна стабільність

Табл. 4. «Типи індикаторів SIPRI»

Причинні	Прогнозні	Загальні
<ul style="list-style-type: none"> • Фероні Лаїтін - Модель громадянської війни • Коппе і Хоффер - Жадібна модель громадянської війни • Коппе і Хоффер - Скаржимо модель громадянської війни • Самуаніс - Етнічна модель громадянської війни • Самуаніс - Реваншистична модель громадянської війни 	<ul style="list-style-type: none"> • РГПГ - Глобальна модель • РГПГ - Субсахарна африканська модель • Маршалл Африканська модель нестабільності • РГПГ - Модель мусульманських країн • РГПГ - Етнічна модель війни • Гурріа і Маршалл Етнічне повстання • Харф - Модель сепаратизму / політичного • РГПГ - Авторитарна зміна влади • РГПГ - Демократична зміна влади • О'Брайєн ACTOR 	<ul style="list-style-type: none"> • Маршалл і Гурріа Індикатори стабільності миру • Маршалл - Глобальний тероризм • Карзент - Банкрутські та нестабільні держави • Фонд миру - Індекс банкрутства держав • Nathan Associates - Індикатори державної нестабільності • Маршалл і Голдстун Індекс державної нестабільності • Райс і Патрік Індекс державної слабкості

Табл. 5 «Система індикаторів»

БЕЗПЕКА	ПОЛІТИКА	ЕКОНОМІКА ТА ТОРГІВЛЯ	СОЦІАЛЬНА СФЕРА ТА ДЕМОГРАФІЯ
1.Збройні конфлікти у сусідніх країнах	18) Громадянські свободи	16) Відкритість торгівлі	12. Кількість та густота населення
2.Поточний збройний конфлікт та/або політична нестабільність	19) Політичні права	17) Продовольча безпека	13. Етнічний розподіл
3.Історія збройних конфліктів	20) Незалежність ЗМІ	18) Експорт товарів та послуг	14. Релігійний розподіл
4.Тероризм	21) Підзвітність влади	19) Торгівля з сусідніми країнами та регіонами	15. Очікувана тривалість життя
5.Мирні роки (кількість)	22) Нестабільність формування держави	20) Глобальний та регіональний розподіл доходів	16. Доступність послуг в галузі охорони життя
6.Стан безпеки людини протягом останніх 25-ти років	23) Рівень корупції	21) ВВП на душу населення та темпи його зростання	17. Темпи зростання населення
7.Урядові репресії протягом останніх 15-ти років	24) Діаспори	22) Іноземна допомога. Прямі інвестиції	18. Темпи зростання урбанізації
8.Непідконтрольні території	25) Військове управління	23) Загальна сума обслуговування боргу	19. Населення, зайняте у сільському господарстві
9.Підтримка інших країн	26) Термін перебування на посаді лідера	24) Державне регулювання бізнесу	20. Загальний рівень зайнятості населення
10.Міжнародні суперечки	27) Політичні перевороти	25) Рівень інфляції	21. Площа території
11.Військовий персонал	28) Членство в міжнародних організаціях,	26) Дефіцит бюджету	22. Площа орних земель
12.Військові витрати	29) Група недержавних організацій	27) Експорт/імпорт нафти	
13.Поставки зброї	30) Самовизначення етнічних груп, наявність дискримінації	28) Природні ресурси	
14.Біженці з країни	31) Розвиненість політичних еліт	29) Неформальна економіка	
15.Прийняті біженці	32) Антиурядові демонстрації	30) Рівень безробіття та бідності	
16.Тип місцевості	33) Фракційність		
	34) Перехідний режим		

--	--	--	--